

Univerzita Karlova
Právnická fakulta
katedra obchodního práva

Téma diplomové práce:

**Podmínky vzniku odpovědnosti za škodu
podle obchodního zákoníku**

Jméno vedoucího diplomové práce:

Doc. JUDr. Stanislav Plíva, CSc.

Romana Mizerová
U jednoty 174
Hradec králové 3
500 03

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Klára' or similar, written in a cursive style.

PODĚKOVÁNÍ:

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Doc. JUDr. Stanislavu Plívovi, CSc. za pomoc při sestavování osnovy, přes prodloužení termínu odevzdání, až po konzultace, rady a připomínky.

OBSAH

OBSAH	3
ÚVOD	4
Kapitola I. VYMEZENÍ OBECNÝCH POJMŮ	6
I.1 Právní odpovědnost	6
I.2 Škoda	10
Kapitola II. ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU	12
II.1 Obecná úprava	12
II.2 Funkce odpovědnosti za škodu	13
II.3 Princip prevence	14
Kapitola III. PODMÍNKY VZNIKU ODPOVĚDNOSTI ZA ŠKODU PODLE OBCHODNÍHO ZÁKONÍKU	15
III.1 Protiprávní úkon	16
III.2 Vznik škody	18
III.3 Příčinná souvislost	23
III.4 Předvídatelnost	26
III.5 Okolnosti vylučující odpovědnost	27
Kapitola IV. ODPOVĚDNOST ZA TŘETÍ OSOBU, ODPOVĚDNOST VÍCE OSOB A SPOLUODPOVĚDNOST POŠKOZENÉHO	33
IV.1 Odpovědnost třetí osobu	33
IV.2 Odpovědnost více osob	33
IV.3 Spoluodpovědnost poškozeného	34
Kapitola V. ZVLÁŠTNÍ ÚPRAVA ODPOVĚDNOSTI ZA ŠKODU V OBCHODNÍM ZÁKONÍKU	36
V.1 Zvláštní odpovědnost za škodu v obecných ustanoveních obchodního zákoníku	36
V.2 Zvláštní odpovědnost za škodu v úpravě obchodních společností	38
V.3 Zvláštní úprava odpovědnosti za škodu v obecných ustanoveních o obchodně závazkových vztazích	40
V.4 Zvláštní úprava odpovědnosti za škodu u jednotlivých smluvních typů	40
Kapitola VI. ROZDÍLY V ÚPRAVĚ ODPOVĚDNOSTI ZA ŠKODU PODLE ZÁKONÍKU OBCHODNÍHO A ZÁKONÍKU OBČANSKÉHO	48
VI.1 Odpovědnost za škodu v režimu občanského zákoníku	48
VI.2 Obecný pohled	49
VI.3 Protiprávní úkon	50
VI.4 Vznik škody	50
VI.5 Příčinná souvislost	51
VI.6 Předvídatelnost nebo zavinění	51
VI.7 Okolnosti vylučující protiprávnost	53
ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	57

ÚVOD

Právo je normativní systém vytvořený společností, který stanoví pravidla soužití subjektů této společnosti. Bohužel žádnému z právních systémů se doposud nepodařilo zajistit, aby se jednotlivé subjekty chovaly pouze v souladu s jeho normami. Proto ve všech právních systémech nalezneme též institut právní odpovědnosti, který pamatuje právě na případy, kdy k porušení právních norem dojde.

Odpovědnost za škodu, která je považována za generální odpovědnost celého soukromého práva, neboť její úpravu nalezneme ve všech jeho právních odvětvích, je jedním z několika typů právní odpovědnosti.

Cílem této práce ale není objasnit celou problematiku odpovědnosti za škodu, není v ní uvedeno zejména vymezení způsobu a rozsahu náhrady škody, měla by však podat odpověď na otázku, jaké podmínky musí být splněny, aby mohla nastat odpovědnost za škodu dle obchodního zákoníku.

Práce je rozdělena do šesti kapitol, z nichž první dvě jsou obecnějšího charakteru a snaží se čtenáři přiblížit termíny, jejichž znalost přispěje k lepšímu pochopení samotných podmínek vzniku odpovědnosti za škodu. První kapitola vymezuje obecné pojmy, zejména právní odpovědnost a škodu. Upozorňuje na to, že vedle odpovědnost právní existují i jiné druhy odpovědnosti jako např. morální či politická. Stručně charakterizuje odpovědnost založenou na principu objektivním a subjektivním a pozornost věnuje též dvěma základním typům škody – škodě skutečné a ušlému zisku. Kapitola druhá je už poněkud konkrétnější. Zaměřuje se na odpovědnost za škodu v našem právním řádu, funkcím, které plní, a principu prevence.

Těžiště práce je obsaženo v kapitole třetí, která je věnována rozboru jednotlivých podmínek vzniku odpovědnosti za škodu, včetně jejich prokazování, obsažených v ustanoveních § 373 až 386 obchodního zákoníku. Je rozdělena do pěti částí, z nichž každá uvádí právě jednu podmínku vzniku odpovědnosti za škodu. Nejobsáhlejší je část pátá, která vymezuje okolnosti vylučující protiprávnost, jejichž existence může v konkrétním případě i přes splnění všech ostatních podmínek odpovědnost subjektu vyloučit.

Obchodní zákoník pamatuje též na případy, kdy ke vzniku škody dojde v důsledku působení několika subjektů. Úpravě těchto situací je věnována čtvrtá kapitola, která se snaží vymezit jakým způsobem bude odpovědnost za škodu mezi jednotlivé subjekty rozdělena, stanovit kdy bude zcela vyloučena a uvést zda musí být podmínky odpovědnosti za škodu splněny u všech těchto subjektů.

Vedle obecné úpravy odpovědnosti za škodu obsahuje obchodní zákoník též úpravu zvláštní. Tato zvláštní úprava zpravidla vymezuje některou z podmínek vzniku odpovědnosti za škodu odlišně, nežli je tato podmínka vymezena úpravou obecnou. Dle mého názoru nejpodstatnější zvláštní úpravy podmínek vzniku odpovědnosti za škodu uvádí kapitola pátá.

Poslední šestá kapitola je věnována porovnání dvou nejvýznamnějších soukromoprávních úprav odpovědnosti za škodu, tedy úpravě obchodněprávní a občanskoprávní. Upozorňuje na rozdílnou strukturu obou úprav a porovnává také jednotlivé podmínky nutné pro vznik odpovědnosti.

Při zpracování této práce jsem vycházela jak z odborné literatury mapující celou oblast úpravy odpovědnosti za škodu, tak i ze soudní praxe, přičemž z obojího jsem se snažila vybrat to nejpodstatnější

Kapitola I.

VYMEZENÍ OBECNÝCH POJMŮ

Ještě předtím než se začnu věnovat konkrétním podmínkám vzniku odpovědnosti za škodu podle obchodního zákoníku, pokusím se alespoň okrajově vymezit některé obecné pojmy, které budou celou touto prací prostupovat. Domnívám se totiž, že jejich objasnění hned na začátku, pomůže lépe pochopit celou problematiku podmínek vzniku odpovědnosti za škodu, a to přestože se většinou jedná o pojmy všeobecně známé.

I. 1

Právní odpovědnost

V rovině obecné se odpovědností rozumí nutnost nést následky svého jednání. Promítneme-li tento obecný pohled na odpovědnost právní, pak právní odpovědností rozumíme povinnost subjektu, který porušil původní právní povinnost, nést následky, které za toto porušení stanoví právní normy.

Pokud bychom chtěli vyjmenovat základní a nejstarší právní instituty, institut právní odpovědnosti by ve výčtu rozhodně nemohl chybět. V historii bychom snad ani nenašli právní systém, který by tento institut neupravoval. Žádný z právních systémů totiž nedokázal zajistit, aby se jeho subjekty chovaly pouze v souladu s objektivním právem případně, aby splnily veškeré povinnosti, ke kterým se samy jako účastníci právního vztahu zavázaly. Jednotlivé případy porušení právních norem či neplnění povinností pak právní systémy řeší právě institutem právní odpovědnosti.

Právní odpovědnost je však jen jedním z druhů odpovědnosti. Mezi další významné druhy odpovědnosti patří zejména odpovědnost politická či morální. Určit hranici mezi jednotlivými druhy odpovědnosti nemusí být vždy jednoduché. Pomůže nám v tom článek 2. odst.2 Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že právní odpovědnost může být státní mocí uplatňována jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví. Jak vyplývá z výše uvedeného, právní odpovědnost je odpovědnost, která je striktně stanovena jednotlivými právními normami a měnit ji nelze jinak než zákonem. Může nastat situace, a je vlastně spíše výjimkou pokud tomu tak není, že po porušení právní povinnosti následuje odpovědnost ne jen právní, ale také politická a morální. Poruší-li však subjekt povinnost morální nebo politickou, nastane pouze odpovědnost morální či politická, ale nikoli právní. Někdy mohou být ovšem následky morální a politické odpovědnosti pro odpovědný subjekt tíživější nežli následky odpovědnosti právní.

I samotná právní odpovědnost je často problematikou nejen právní, ale i etickou, filozofickou, sociologickou a mnohdy i ekonomickou. Pokud bychom tedy chtěli důkladně

zhodnotit chování člověka, museli bychom ho, vzhledem k jeho mnohoúrovňovosti, posuzovat nejen z hlediska norem právních, ale také politických, mravních i norem jiných hodnotových systémů. Ne vždy bychom však tímto hodnocením dospěli ke stejnému výsledku. Proto požadovat po právu, aby postihovalo všechny stránky odpovědnosti člověka, by bylo nereálné.

Právo se v současnosti snaží vytvořit rovnováhu mezi subjektivními právy a povinnostmi. Smysl jednotlivých práv a povinností spočívá především v tom, že zajišťují harmonii v životě společnosti a jejím členům pak nezbytnou míru právní bezpečnosti. Narušení této harmonie či bezpečnosti porušením právních povinností pak může být vynucováno specifickými právními prostředky případně zásahem státního orgánu. Vzhledem k tomu, že ne každé porušení právních povinností vede ke stejnému následku, je v zájmu spravedlnosti třeba rozlišovat především mezi porušením povinnosti zaviněným a nezaviněným. Zatímco zaviněné porušení povinností zpravidla vede k tomu, že je rušitel stížen určitou újmou, následky nezaviněného porušení povinnosti, pokud vůbec nastanou, se snaží především nahradit způsobené újmy či škody.

Ačkoli je právní odpovědnost upravena celou řadou právních odvětví, a to jak práva soukromého, tak práva veřejného, cíl jednotlivých úprav je v jádru stejný. Je jím snaha přimět subjekt, aby se choval v souladu s právem, a naopak odradit ho od chování, které by bylo s právem v rozporu. Aby bylo tohoto cíle dosaženo, právní úprava jednotlivých právních odvětví se vzájemně doplňuje a snaží se postihnout všechny druhy právní odpovědnosti

Mnohdy může být těžké rozhodnout, zda se vůbec jedná o odpovědnost právní a následně určit její druh. Názorným příkladem tenké hranice odpovědnosti je rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR JC 66/2005. Tento judikát se týkal vymezení hranice mezi politickou, občanskoprávní a pracovněprávní odpovědností starosty, který svým protiprávním jednáním způsobil poškozenému a potažmo obci škodu. Zatímco okresní soud dospěl k závěru, že starosta způsobil škodu podle zákoníku práce, odvolací soud byl toho názoru, že se jedná pouze o odpovědnost politickou. O odpovědnosti starosty podle § 420 občanského zákoníku rozhodl teprve na základě dovolání Nejvyšší soud.

Vnímali-li bychom právní odpovědnost pouze jen jako jeden z právních institutů, budilo by to dojem, že se právní odpovědnost realizuje ex lege a nezávisle na předchozím jednání subjektu. Tak tomu ale zejména v případě subjektivní, a dokonce ani objektivní odpovědnosti není. „Z tohoto pohledu lze právní odpovědnost definovat jako právní vztah, jehož obsahem je existence zvláštních povinností, které jsou subjektu uloženy vedle nebo

namísto povinností stanovených původním právním vztahem, jehož fungování bylo protiprávním jednáním subjektu narušeno.“¹

Zda zvláštní „odpovědnostní“ povinnost vznikne vedle nebo namísto povinnosti původní, bude záviset na obsahu původního právního vztahu. Pokud se splnění původní povinnosti stalo nemožným, je logické, že zvláštní povinnost vznikne namísto povinnosti původní. Poškozenému subjektu se v tomto případě sice nedostane uspokojení, jakého by dosáhl, pokud by byla splněna povinnost z původního vztahu, ale alespoň jsou zmírněny následky, které odpovědný subjekt způsobil svým protiprávním jednáním. Taková situace nastane i v případě náhrady ušlého zisku. V takovýchto případech mluvíme o tzv. relativní restituci. Opakem je tzv. restituce naturální, jejímž cílem je dosáhnout stavu, jaký by nastal, pokud by odpovědný subjekt svoji povinnost z původního vztahu splnil. Mohou však nastat i situace, kdy ke vzniku nové povinnosti nedojde a důsledkem porušení právní povinnosti je možnost oprávněného subjektu vynucovat její splnění státním donucením, případně mají následky povahu sankční a jen stěží by je bylo možno označit jako sekundární povinnost. Typickým příkladem sankčního následku je neplatnost právního úkonu či zánik práva.

Otázkou nadále zůstává, jakým způsobem vlastně k porušení povinnosti dochází. Děje se tak tehdy, pokud se povinný subjekt nechová tak, jak se podle povinnosti chovat měl, tedy buď se choval, jak neměl, v tomto případě jde o porušení povinnosti komisivní, nebo se nechoval tak, jak měl, pak jde o porušení povinnosti omisivní.

Podle toho, zda odpovědnost vzniká v důsledku zaviněného protiprávního jednání, či zda odpovědnost vznikne bez ohledu na to, zda protiprávní jednání bylo zaviněné, rozlišujeme dvě základní formy odpovědnosti, a to subjektivní a objektivní. Vnímání objektivní odpovědnosti však v právní vědě není vždy shodné, někteří autoři totiž v této souvislosti hovoří o „mimoodpovědnostní“ povinnosti, neboť k jejímu vzniku není třeba porušení povinnosti původní.

O odpovědnost subjektivní se jedná v tom případě, kdy došlo k **zaviněnému** porušení původní povinnosti. „Obecně je v právu zavinění definováno jako vnitřní psychický stav odpovědného subjektu k jeho jednání a následkům jeho jednání.“² Přesnou definici zavinění bychom však v soukromém právu hledali marně. Konkrétní definici zavinění, na kterou odkazují i normy práva soukromého, obsahuje stanovení § 4 a § 5 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, v platném znění. Dle těchto ustanovení se zavinění rozlišuje podle přítomnosti základních složek, tedy složky rozumové a volní, na zavinění úmyslné a

¹ Brejcha, A. - Odpovědnost v soukromém a veřejném právu, Kodex Bohemia, Praha 2000, str. 25

² Brejcha, A. - Odpovědnost v soukromém a veřejném právu, Kodex Bohemia, Praha 2000, str. 28

nedbalostní. O úmyslné zavinění jde pokud odpovědný subjekt svých chování chtěl porušit nebo ohrozit právem chráněný zájem, případně byl srozuměn, že svým jednáním takový následek může způsobit. O nedbalostní zavinění se jedná tehdy, pokud odpovědný subjekt věděl, že svým jednáním může právem chráněný zájem porušit či ohrozit, a bez přiměřených důvodů spoléhal, že porušení či ohrožení nezpůsobí, případně o možnosti porušení či ohrožení nevěděl ani vědět nemusel a nemohl. Rozlišení zda se jedná o úmyslné či nedbalostní zavinění, nemá v soukromém právu zpravidla zásadní význam. Jedním z příkladů, kde soukromé právo vyžaduje přísnější formu zavinění, je ustanovení § 424 občanského zákoníku, které vyžaduje pro vznik odpovědnosti za škodu **úmyslné** jednáním proti dobrým mravům.

Zavinění, ať už úmyslné či nedbalostní, je tedy jedním ze základních podmínek vzniku subjektivní odpovědnosti. Z procesního hlediska má pak zásadní význam, zda je zavinění pojímáno jako presumované nebo prokazované. Zatímco v případě presumovaného zavinění musí odpovědný subjekt prokázat, že porušení nezavinil, neboť právo toto zavinění předpokládá, v případě prokazovaného zavinění má horší procesní postavení poškozený, je totiž na něm, aby zavinění na straně odpovědného subjektu sám prokázal. Podaří-li se odpovědnému subjektu prokázat, že porušení povinnosti nezavinil, mluvíme o tzv. exkulpacii. Koncepti presumovaného zavinění najdeme především v občanskoprávních předpisech o náhradě škody.

Jak bylo uvedeno výše druhou základní formou odpovědnosti je vedle subjektivní odpovědnosti odpovědnost objektivní. Tato forma na rozdíl od prvně uvedené ke svému vzniku nevyžaduje zavinění. Její uplatnění v právu soukromém je stále širší v důsledku stále složitějších vztahů zejména ekonomických ale také výrobních či technických. Jde zejména o to, aby byly spravedlivě rozloženy rizika mezi jednotlivé subjekty těchto vztahů. Objektivní odpovědnost má významné místo zejména v právu obchodním.

Objektivní odpovědnost musíme dále rozlišovat podle toho, zda je odpovědnému subjektu dána možnost obrany použitím zvlášť stanovených tzv. liberačních důvodů. Pokud odpovědný subjekt takovou možnost nemá, jedná se o objektivní odpovědnost absolutní. V případě absolutní objektivní odpovědnosti nezáleží na tom, z jakých důvodů odpovědnost nastala, podstatné je, že jsou splněny podmínky pro její vznik. Připouští-li odpovědnost uplatnění liberačních důvodů a odpovědnému subjektu se podaří dokázat, že ke škodlivému následku došlo právě v důsledku skutečnosti, kterou zákon za liberační důvod považuje, své odpovědnosti se zproští. Nejčastěji používaným liberačním důvodem je tzv. vyšší moc, tedy nepředvídatelná, neodvratitelná událost, které nemohlo být při vynaložení veškerého úsilí zabráněno.

Od úspěšného uplatnění liberačních důvodů tzv. **liberace** je třeba odlišovat případy, kdy se odpovědnému subjektu podaří prokázat, že vznik škodlivého následku nezavinil, tedy tzv. **exkulpací**. Zatímco liberace je pojem spojený s odpovědností objektivní a je připuštěn v případě, kdy by použití absolutní objektivní odpovědnosti bylo příliš tvrdé, pojem exkulpace je spojen s odpovědností subjektivní. Společné oběma pojmům je, že pokud je odpovědný subjekt při jejich uplatňování úspěšný, odpovědnost subjektu vůbec nevznikne a nebo se jí subjekt zproští.

Institut odpovědnosti je upraven jak normami práva soukromého tak normami práva veřejného. Přesto jsou určité druhy odpovědnosti, jako například odpovědnost za vady, prodlení ale především za škodu, charakteristické zejména pro právo soukromé. Je vlastně upravena všemi odvětvími práva soukromého. Tato práce, jak už její název napovídá, se bude zabývat úpravou odpovědnosti za škodu v obchodního zákoníku a to především té jeho části věnující se podmínkám jejího vzniku.

I.2

Škoda

“Škoda se chápe jako újma, která nastala v majetkové sféře poškozeného a je objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tj. penězi“³ V praxi tento pojem bývá někdy mylně zaměňován s pojmem újma, který je ovšem pojmem širším, neboť se jím rozumí jakýkoli škodlivý následek, který nastane, poruší-li subjekt své povinnosti, což může být například i újma na osobnostních právech. Je možné, že i takováto nemajetková újma je nahrazena v penězích, v takovém případě se jedná pouze o určitou materiální satisfakci, která má za cíl jen zmírnit způsobenou újmu.

Z předchozího odstavce by se mohlo zdát, že škoda může vzniknout toliko na věcech, přesto se v praxi setkáváme i se škodou „osobní“, na zdraví (životě). I tato škoda je však škodou nastalou v majetkové sféře poškozeného, kterou představuje např. ztráta na výdělku či vynaložené náklady spojené s léčením.

Za základní typy škody je považována škoda skutečná tedy tzv. *damnum emergens* a ušlý zisk tzv. *lucrum cessans*. Na první pohled se zdá, že jsou oba výše uvedené typy škody na sobě závislé, opak je však pravdou. Vznik odpovědnosti za škodu ve formě skutečné škody není podmíněn vznikem odpovědnosti za ušlý zisk a naopak. Odpovědnost za oba typy škody je tedy možné uplatňovat zcela nezávisle.

³ R 55/77

I když bude problematice škody, zejména jejímu vzniku, věnována část III. 2, pokusím se její základní typy alespoň rámcově vymezit ještě v této kapitole. Zároveň se pokusím vymezit jejich hlavní rozdíly.

Damnum emergens vyjadřuje, o kolik se zmenšil již existující majetek případně jiné penězi ocenitelné hodnoty poškozeného a projevuje se zpravidla zničením, ztrátou či znehodnocením věci, případně náklady, které musí poškozený v důsledku škodné události vynaložit.

Naproti tomu *lucrum cessans* je rozdíl v majetku poškozeného, který se v důsledku škodné události nezvětšil, i když bylo možné důvodně předpokládat, že k tomu dojde. Tento rozdíl může být tvořen například i úroky. Obchodní právo pro rozsah náhrady ušlého zisku ovšem stanoví jisté mantinely. Tím nejdůležitějším je předvídatelnost. Jinak řečeno, poškozený subjekt není oprávněn požadovat po odpovědném subjektu náhradu ušlého zisku, který nemohl tento v době vzniku závazkového vztahu předvídat. Podmínka předvídatelnosti se vztahuje stejně i na škodu skutečnou.

Ať už se ovšem jedná o škodu skutečnou či ušlý zisk, je vždy na poškozeném subjektu, aby jejich vznik a rozsah prokázal. Ne vždy se mu to však podaří. Pokud neprokáže vznik škody, není naplněna jedna z podmínek vzniku odpovědnosti za škodu a tím pádem ani nevznikne odpovědnost za škodu. Nepodaří-li se poškozenému prokázat přesnou výši škody, nechává se její určení na soudu. Poškozený tak obdrží alespoň určitou část náhrady škody, ve většině případů je totiž výše náhrady určená soudem nižší, nežli je škoda, která poškozenému skutečně vznikla.

Škodu můžeme dále dělit na škodu přímou, která je přímým následkem jednání škůdce, a škodu nepřímou, která vzniká až jako následek škody přímé. Obchodní zákoník však pojem škody přímé a nepřímé nerozlišuje.

Kapitola II.

ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU

Tato kapitola se už více blíží tématu mé diplomové práce. Je věnována úpravě odpovědnosti za škodu v našem právním řádu, především v obchodním zákoníku, vymezuje alespoň základní funkce, které odpovědnost za škodu plní, a jsou v ní uvedeny nejvýznamnější principy, které se v odpovědnosti za škodu uplatňují. Doufám, že všechny tyto obecné informace povedou k následné snadnější orientaci při vymezení podmínek vzniku odpovědnosti za škodu, kterým bude věnována III. kapitola.

I.1

Obecná úprava

Odpovědnost za škodu je vlastně generální odpovědností celého soukromého práva. Zatím co úpravu odpovědnosti za vady bychom například v pracovním právu hledali marně, odpovědnost za škodu je upravena všemi právními odvětvími, které upravují odpovědnost v soukromém právu.

Úprava obecné odpovědnosti za škodu, která je na rozdíl od úpravy v obchodním zákoníku založena na principu zavinění, je uvedena v ustanovení § 420 občanského zákoníku. Vzhledem k jeho postavení v soukromém právu je to obecná úprava pro celé právo soukromé a uplatňuje se vždy, pokud neexistuje určitá speciální úprava odpovědnosti za škodu. Ta je obsažena jak vedle obecné úpravy v zákoníku občanském, tak i v jiných předpisech soukromého práva. Zejména obchodní zákoník obsahuje poměrně ucelenou úpravu odpovědnosti za škodu a k úpravě obsažené v občanském zákoníku vystupuje jako lex specialis. Má tedy před obecnou úpravou obsaženou v občanském zákoníku přednost. Přestože je úprava odpovědnosti za škodu v obchodním zákoníku považována za úpravu komplexní, použití obecné úpravy obsažené v občanském zákoníku nevylučuje. To by bylo mimo jiné v rozporu s ustanovením § 1 obchodního zákoníku, ze kterého vyplývá subsidiární použití ustanovení zákoníku občanského. Tyto vzájemné vazby se tedy projeví tak, že pokud chybí úprava v obchodním zákoníku, použije se subsidiárně ustanovení zákoníku občanského.

Odpovědnost za škodu lze dělit podle různých kritérií. Podle druhu povinnosti, která byla porušena, rozlišujeme odpovědnost kontraktní (závazkovou) a deliktní. „Kontraktní odpovědností se rozumí povinnost náhrady škody vzniklá jako důsledek porušení povinnosti ze závazku, tedy případ způsobení škody ve vztahu mezi individuálně určenými subjekty, mezi subjekty spjatými spolu právním vztahem. Deliktní odpovědností se rozumí náhrada škody vzniklé porušením jiné právní povinnosti mezi osobami, mezi nimiž není žádný

závazkový vztah nebo povinnosti existující bez ohledu na smluvní vztah.“⁴ Občanský zákoník obsahuje společnou úpravu jak odpovědnosti kontraktní tak odpovědnosti deliktní. Obchodní zákoník však od společné úpravy upustil.

Stejně jako má úprava obsažená v § 420 občanského zákoníku povahu obecné úpravy pro soukromé právo, tak má v oblasti obchodněprávních vztahů obecnou povahu úprava odpovědnosti za škodu obsažená v § 373 a n. obchodního zákoníku. Ustanovení § 373 a n. obchodního zákoníku se však týkají toliko odpovědnosti za škody vznikající v důsledku porušení povinnosti plynoucí ze závazkového vztahu, jedná se o kontraktní odpovědnost. Teprve díky § 757 můžeme tuto úpravu vztáhnout i na mimozávazkovou odpovědnost za škodu, kdy nedochází k porušení povinnosti ze závazkového vztahu nýbrž povinnosti stanovené obchodním zákoníkem, tedy odpovědnost deliktní.

Obchodní zákoník však obsahuje také zvláštní úpravu odpovědnosti za škodu. Takovou je například odpovědnost za škodu na převzaté věci, případně i škoda způsobená jinak nežli porušením závazkové povinnosti či povinnosti stanovené obchodním zákoníkem, jako je tomu například u odpovědnosti za škodu způsobenou dodatečnou nemožností plnění. Jednotlivým příkladům zvláštní odpovědnosti bude věnována kapitola V.

II.2

Funkce odpovědnosti za škodu

Odpovědnost za škodu plní hned několik funkcí. Těmi hlavními jsou zejména funkce preventivně výchovná, reparační a satisfakční. Jelikož sama preventivně výchovná funkce nezabrání tomu, aby ke škodám na majetku případně na jiných hodnotách docházelo, je třeba, aby, až ke škodě dojde, byla tato co nejrychleji a nejúčinněji nahrazena. To je zajištěno reparační funkcí odpovědnosti za škodu. Satisfakční funkce odpovědnosti za škodu nastupuje v případech škody způsobené na zdraví a má formu jakéhosi přiměřeného peněžitého zadostiučinění např. za vytrpěnou bolest.

Odpovědnost za škodu si tedy dává za cíl zabránit vzniku škod na majetku, pokud ke škodě přece jen dojde, aby byla co nejrychleji nahrazena. V této své snaze však není zcela osamocena a pomáhají jí v tom další instituty práva, jako např. odpovědnost za vady, smluvní pokuta aj.

Úprava odpovědnosti za škodu však v žádném případě neplní funkci represivní. Jistou výjimkou jsou se svojí sankční povahou úroky z prodlení.

⁴ Pelikánová, I. – Komentář k obchodnímu zákoníku 3. díl, třetí vydání, Linde, Praha 1996, str. 811

II.3

Princip prevence

Stejně jako obecná úprava odpovědnosti za škodu, tak i obecná prevenční povinnost je zakotvena v občanském zákoníku, a to v ustanoveních § 415 až 419. Prevenční povinnost je povinnost každého subjektu počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám, ať už na majetku, zdraví, přírodě či životním prostředí. Vedle této „základní“ prevence občanský zákoník upravuje prevenci „speciální“ zakročování, která stanoví povinnost tomu, komu hrozí škoda, zakročit k jejímu odvrácení způsobem přiměřeným okolnostem ohrožení.

K obecné úpravě prevenční povinnosti obsažené v zákoníku občanském opět přistupuje úprava obsažená v zákoníku obchodním, která obecnou prevenční povinnost upřesňuje a jistým způsobem rozšiřuje. Ustanovení § 377 obchodního zákoníku totiž stanoví povinnost oznamovací, tj. ukládá straně závazkového vztahu, která porušuje povinnosti z tohoto vztahu pro ní vyplývající, případně která ví, že tyto povinnosti poruší, aby tuto skutečnost sdělila straně druhé, a to bez zbytečného odkladu poté, co se o překážce, která jí ve splnění povinnosti brání dozvěděla, nebo při vynaložení náležité péče dozvědět mohla. Pouhé odeslání tohoto oznámení však nestačí. Je třeba tuto informaci druhé straně skutečně předat. Splněním této povinnosti pak vzniká straně, již byla výše uvedená skutečnost oznámena, povinnost, snažit se hrozící škodu odvrátit nebo alespoň zmírnit. Jedná se o výše uvedenou tzv. zakročování povinnost či povinnost k odvrácení nebo zmírnění škody. Nesplněním této povinnosti by pak tato strana ztratila nárok na náhradu škody. Vznikly-li však při odvrácení hrozící škody straně, která byla povinna zakročit, ať už byla v odvrácení škody úspěšná či nikoli, náklady, má nárok na jejich náhradu od strany, která porušila svou povinnost.

Zatímco ustanovení § 377 je ustanovením dispozitivním a strany se tedy od něj mohou odchýlit, ustanovení § 384, jež stanoví povinnost straně, které hrozí škoda, učinit opatření potřebné k jejímu odvrácení či zmírnění, je ustanovením kogentním.

Jistou zvláštní povinnost prevence upravuje ustanovení § 385, které je také dispozitivní povahy a které ukládá straně, která odstoupila od smlouvy pro porušení smluvní povinnosti druhé smluvní strany, aby využila možnosti uzavřít smlouvu náhradní. Neučiní-li tak, ztrácí nárok na náhradu škody tím vzniklé.

Kapitola III.
PODMÍNKY VZNIKU ODPOVĚDNOSTI ZA ŠKODU
PODLE OBCHODNÍHO ZÁKONÍKU

Tato kapitola, jak už z názvu vyplývá, se bude věnovat poněkud podrobněji jednotlivým podmínkám vzniku odpovědnosti za škodu podle obchodního zákoníku. V obecné rovině byly některé z podmínek popsány již v předchozích kapitolách. Stejně tak bylo v předchozích kapitolách obsaženo alespoň rámcové vymezení vztahu úpravy obsažené v občanském zákoníku a úpravy v zákoníku obchodním. Přestože se jedná o úpravy soukromého práva, úprava obchodního zákoníku obsahuje poměrně značné odlišnosti. Bude proto vždy třeba, ještě před tím, nežli se začneme zabývat tím, zda jsou dány podmínky vzniku odpovědnosti za škodu v konkrétním případě, určit, zda se jedná opravdu o vztah obchodní, a zda se tedy podmínky jejího vzniku budou posuzovat podle obchodního zákoníku. Avšak ani pokud se bude jednat o vztah obchodní, nesmíme opomenout ustanovení § 262 odst. 4 obchodního zákoníku, který stanoví, že i když se jedná o vztah obchodní, je-li jeho účastníkem subjekt, který není podnikatelem, jeho odpovědnost se bude řídit zákoníkem občanským.

V literatuře, ze které jsem při zpracování této práce vycházela, nebyly podmínky vzniku odpovědnosti za škodu podle obchodního zákoníku vymezeny zcela shodně, přesto si myslím, že se s žádnou z nich nedostanu do rozporu, uvedu-li, že pro vznik odpovědnosti za škodu je třeba, aby byly splněny podmínky následující:

- a) musí být porušena povinnost ze závazkového vztahu nebo jiná povinnost stanovená obchodním zákoníkem
- b) musí dojít ke vzniku škody
- c) mezi porušením povinností a vznikem škody musí být příčinná souvislost (kauzální nexus)
- d) škoda musí být předvídatelná
- e) nejsou dány okolnosti vylučující odpovědnost

Výše uvedené podmínky, jsou v rámci obchodního zákoníku podmínkami obecnými a použijí se pouze, pokud zvláštní ustanovení, ať už jinde v obchodním zákoníku či v jiném zvláštním předpisu, nestanoví podmínky odlišné. Úprava těchto obecných podmínek je z větší části dispozitivní, proto poměrně často dochází k situacím, kdy si strany obchodního závazkového vztahu stanoví podmínky vzniku odpovědnosti odlišně.

„Pokud není náhrada škody upravena obchodním zákoníkem, platí ve smyslu § 1 odst. 2 ObchZ pro podnikatele úprava náhrady škody v občanském zákoníku.“⁵ Občanskoprávní úprava se použije zejména pro náhradu škody způsobené provozní činností. Dle této úpravy nezáleží na tom, zda byl provozovatel se subjektem, jemuž vznikla škoda, ve smluvním vztahu, bude odpovídat úplně každému, komu škodu způsobil. I zde je, podobně jako v obchodním zákoníku, pro zmírnění tvrdosti tohoto ustanovení dána možnost liberace. Okolností vylučující protiprávnost je v tomto případě to, že škoda byla způsobena neodvratitelnou událostí, která nemá původ v provozu. Jak bude uvedeno dále, náležitosti okolností vylučující odpovědnost podle obchodního zákoníku jsou dány poněkud širěji a dávají škůdci větší možnost liberace.

Obchodní zákoník ke vzniku odpovědnosti za škodu nevyžaduje zavinění. Je tedy na rozdíl od zákoníku občanského založen na odpovědnosti objektivní, nikoli však absolutní, ale s přípuštěním liberačních důvodů.

III.1

Protiprávní úkon

Nejprve je třeba uvést, že podmínka tak jak je uvedena v nadpisu této části je pro vznik odpovědnosti za škodu v obchodním zákoníku příliš obecná. Proto, aby odpovědnost za škodu dle § 373 obchodního zákoníku mohla vzniknout, musí protiprávní úkon spočívat v porušení povinnosti za závazkového vztahu, tedy povinností vyplývající ze smlouvy třeba i nepojmenované, ať už k němu dojde jednáním či opomenutím. Opomenutím může být právní povinnost porušena, byla-li za dané situace dána povinnost k aktivnímu chování. „Povinností ze závazkového vztahu je nejen povinnost obsažená v uzavřené smlouvě. Je to také povinnost, která pro stranu závazkového vztahu vyplývá z obchodního zákoníku, popřípadě obchodních zvyklostí, jestliže v konkrétním případě není odchylně upravena smlouvou.“⁶

Ustanovení § 757 rozšiřuje působnost ustanovení § 373 a násl. i na porušení jakékoli povinnosti, tedy i jiné nežli smluvní, stanovené obchodním zákoníkem a případně i obchodních zvyklostí. V tomto případě mluvíme o tzv. mimozávazkové odpovědnosti. Bez ustanovení § 757 pokud by nebyla vůbec nebo platně uzavřena smlouva, mezi podnikateli by neexistoval závazkový vztah a ani povinnost, která by mohla být porušena, a nemohla by tak vzniknout ani odpovědnost za škodu.⁷ Závazek mezi stranami vznikne právě až protiprávním úkonem.

⁵ Plíva, S.- Obchodní závazkové vztahy, Praha, ASPI 2006, str.140

⁶ Plíva, S.- Obchodní závazkové vztahy, Praha, ASPI 2006, str.142

⁷ Holub, M., Borovský, J., Pokorný, M., Hochman, J., Koblíha, I., Ondruš, R. – Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, Linde, Praha 2004, str.322

Spočíval-li by protiprávní úkon v porušení jiné než smluvní povinnosti či jiné povinnosti stanovené obchodním zákoníkem, řídila by se odpovědnost za škodu zákoníkem občanským případně jinými zvláštními předpisy.

Ve výjimečných případech připouští obchodní zákoník vznik odpovědnosti za škodu, přestože k porušení výše uvedené právní povinnosti nedošlo. Závazkový vztah v takovém případě totiž vznikl na základě jednostranného právního úkonu. Příkladem je tzv. slib odškodnění upravený § 725 a násl. obchodního zákoníku, ve kterém se slibující zavazuje, že nahradí příjemci slibu škodu, jež mu vznikne z určitého jeho jednání, o něž ho slibující žádá a k němuž není příjemce slibu povinen. Vzhledem k tomu, že se jedná o kogentní ustanovení, jiná dohoda mezi stranami není možná a podmínkou pro vznik odpovědnosti za škodu není ani protiprávnost, zavinění či neexistence liberačních důvodů. V literatuře se v této souvislosti mluví o tzv. mimoodpovědnostní náhradě škody.

Díky ustanovení § 1 odst. 2 obchodního zákoníku, můžeme na obchodněprávní vztahy použít i ustanovení § 418 občanského zákoníku o „nutné obraně“ a „krajní nouzi“. Z tohoto ustanovení pak vyplývá, že jednání, které by jinak znaky protiprávnosti mělo, protiprávním není, pokud se subjekt tímto jednáním snaží odvrátit hrozící nebezpečí vyvolané jiným subjektem, toto nebezpečí nelze odvrátit jinak a následek (škoda), které tímto jednáním vznikne, není stejný nebo horší než následek (škoda) původně hrozící. Odpovědnost za škodu tedy v tomto případě nevznikne. Stejně tak nevznikne odpovědnost za škodu pokud ji způsobil někdo v nutné obraně proti trvajícím nebo hrozícím útoku.

Problému vymezení protiprávního úkonu se věnovala také judikatura. Rozsudek Nejvyššího soudu R 56/2004 stanovil, že porušení smluvní povinnosti je protiprávním úkonem i ve vztahu k poškozenému, který není účastníkem smlouvy. „Nejvyšší soud tak dospěl k závěru, že existence protiprávního úkonu jako předpokladu odpovědnosti za škodu je dána i tam, kde škůdce porušil povinnost ze smlouvy uzavřené s jinou osobou než poškozeným, jestliže závazek k jehož porušení došlo, měl dopad do právní sféry poškozeného. Ovšem vztah daného závazku k právní sféře třetí osoby tak, aby bylo možno dovodit, že v případě porušení tohoto závazku jde o dopad do právní sféry poškozeného jako předpokladu odpovědnosti za vzniklou škodu, musí být již v době uzavření smlouvy zřejmý tak, aby možnost vzniku škody při porušení tohoto závazku byla předvídatelná, jak předpokládá § 379, protože jinak by nebyla povinnost takovou škodu nahradit.“⁸ Čímž

⁸ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M., a kol - Obchodní zákoník, komentář, 11. vydání, C.H. Beck, Praha 2006 str. 1110

Nejvyšší soud dle mého názoru do jisté míry rozšířil působnost ustanovení § 373 a potažmo § 757 obchodního zákoníku.

Povinnost prokázat, že došlo k porušení závazkové povinnosti nebo povinnosti stanovené obchodním zákoníkem, je zcela na straně poškozené.

V případě porušení závazkové povinnosti stanovené smlouvou je třeba prokázat nejen existenci smlouvy, na základě které měla povinnost vzniknout, ale též existenci samotné povinnosti, k jejímuž porušení došlo, a samozřejmě samotné porušení. Byla-li porušena závazková povinnost stanovená dispozitivním ustanovením, jehož použití smlouva nevyloučila případně neupravila jinak, či kogentním ustanovením obchodního zákoníku, poškozený je v poněkud lepším postavení, neboť mu stačí vedle porušení této povinnosti prokázat existenci smlouvy. Byla-li porušena povinnost stanovená přímo obchodním zákoníkem, poškozenému stačí prokázat, že došlo k porušení této povinnosti.

Nepodaří-li se výše uvedené skutečnosti, jakož i další podmínky, o kterých bude zmínka v následujících částech této práce, prokázat, odpovědnost škůdce tak nevznikne a škoda nebude poškozenému nahrazena.

III.2

Vznik škody

Pojem škody byl alespoň rámcově vymezen již v části I.2 této práce, kde byly také nastíněny dva základní typy škody. Tato část se bude oběma typům škody věnovat poněkud podrobněji. Jen okrajově bude dotčen též rozsahu náhrady škody. Přestože to není tématem této práce, je s ním dle mého názoru do jisté míry propojen.

Škoda, respektive její vznik, je dalším předpokladem, který obchodní zákoník vyžaduje pro vznik odpovědnosti za škodu. Stejně jako porušení povinnosti je i vznik škody i její rozsah povinen prokázat poškozený. Přičemž je třeba, aby škoda skutečně vznikla, nestačí pouze její hrozba, i když je nepochybné, že ke škodě nakonec dojde. I touto podmínkou se judikatura v minulosti zabývala a vesměs dospěla vždy ke stejnému závěru. „Nezbytným předpokladem vzniku odpovědnosti za škodu je existence škody. Hluk vznikající provozem zařízení v hospodářství žalovaného měrou přesahující dovolenou hladinu by mohl být nepochybně příčinnou škody, avšak sám o sobě není škodou.“⁹

Jak bylo uvedeno výše, obchodní zákoník nerozlišuje pojem škody přímé a nepřímé. Bude-li totiž splněna podmínka porušení závazkové povinnosti či povinnosti stanovené obchodním zákoníkem, vzniku škody, i když vzdálené, a příčinné souvislosti, odpovědnost za

⁹ R 4/74

v tomto případě „nepřímou“ škodu vznikne. Obchodní zákoník však nezná také pojem tzv. morálních škod, přesto může být někdy i tato nemajetková újma nahrazena. V takovém případě se však jedná o jisté zadostiučinění, satisfakci, přičemž i tato může být poskytnuta v penězích.

Vzhledem k tomu, že důležitost odpovědnosti za škodu je značná a její úprava do jisté míry komplikovaná, snaží se o její doplnění a objasnění v hojně míře judikatura. Jedním z významných judikátů v této oblasti je rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR II Odon 15/96: Škoda je majetková újma vyjádřitelná v penězích, která se projevuje buď jako skutečná škoda nebo jako ušlý zisk. Obě tyto formy jsou v zásadě rovnocenné a existence jedné z nich není podle platného práva podmínkou vzniku a uplatnění druhé formy. Z platného práva nelze tedy dovodit, že by podmínku vzniku odpovědnosti za škodu ve formě ušlého zisku byl též vznik skutečné škody.

Škodou tedy rozumíme majetkovou újmu vyjádřitelnou v penězích a v penězích, případně i naturálně, nahraditelnou.

Skutečná škoda

„Za skutečnou škodu je nutno považovat takovou újmu, která znamená zmenšení majetkového stavu poškozeného oproti stavu před škodnou událostí a která představuje majetkové hodnoty, jež je nutno vynaložit k uvedení do předešlého stavu.“¹⁰ Škoda skutečná (damnum emergens) tedy spočívá, jak vyplývá z výše uvedeného rozsudku, ve zmenšení rozsahu majetku, který měl poškozený před škodnou událostí, a v rozsahu, který má po ní. Přičemž základní formy, ve kterých může ke zmenšení majetku dojít jsou následující:

- škoda na věci
- náklady vynaložené poškozeným v důsledku škodné události
- náklady marně vynaložené
- omezení nebo ztráta majetkových práv

Co se míní škodou na věci ve smyslu obchodního zákoníku vyplývá z ustanovení § 368 odst. 2. To stanoví, že ke škodě na věci dochází jejím zničením, ztrátou, poškozením či znehodnocením a to bez ohledu na to, z jakých příčin k nim došlo. Aby však mohl poškozený požadovat náhradu škody, musí být vlastníkem poškozených věcí, případně držitelem či detentorem. K jejímu vzniku dochází již v okamžiku zničení, ztráty, poškození nebo znehodnocení. „Jako skutečná škoda se nahrazuje to, oč se majetek poškozeného škodnou událostí zmenšil. Škoda spočívá již v znehodnocení poškozené věci, a poškozený může ihned

¹⁰ NS 25 Cdo 38/2000

po škodné události žádat náhradu za znehodnocení věci. Je proto nesprávný názor, že v případě poškození věci může poškozený požadovat náhradu teprve tehdy, když na svůj náklad provede nebo dá provést náhradu.“¹¹

Že se za škodu považují i náklady vynaložené poškozeným v důsledku škodné události stanoví § 380. Takovými mohou být např. náklady nutné k odstranění zničené věci, náklady na předání věci k opravě atd. K vzniku této formy škody dochází teprve když poškozený tyto náklady skutečně vynaloží. „Škodou jsou i náklady, které by poškozený nemusel jinak vynaložit. Za takovou škodu je možné považovat i zaplacení úroků z úvěrů, které si poškozený musel opatřit v důsledku protiprávního úkonu (v důsledku opožděného uvedení dodávané pece do provozu). Je nutné zjistit, zda poškozený úroky úvěrů skutečně zaplatil a zda náklad učinil proto, že dodavatel nesplnil svůj závazek.“¹²

Marně vynaložené náklady jsou takové, které poškozená strana ještě před škodnou událostí vynaložila s úmyslem získat určité právo, toto právo také získala, ale v důsledku škodné události ho nemůže využívat. Příkladem marně vynaložených nákladů je předem zaplacené nájemné, pokud v důsledku škodné události byl pronajatý prostor zneprístupněn nebo situace, kdy se připravené a nazkoušené divadelní přestavení nemohlo odehrát, neboť divadelní sál nebyl vytápěn. Škoda v tomto případě vzniká teprve když poškozený nemůže své právo využívat.

Poslední formou škody je omezení nebo ztráta majetkových práv spočívající zpravidla ve ztrátě možnosti vymáhat pohledávku na peněžité plnění.

Skutečnou škodu uhradí škůdce v plném rozsahu a zpravidla v penězích, jen v případech, kdy je to obvyklé, možné a poškozená strana o to požádá se nahrazuje škoda uvedením v předešlý stav. „I když se žalobce domáhá náhrada škody jen uvedením v předešlý stav, lze mu podle okolností přisoudit náhradu škody v penězích, není-li podle úsudku soudu uvedení v předešlý stav dost dobře možné.“¹³ Tímto rozhodnutím se Nejvyšší soud snažil zabránit situaci, kdy by to, že poškozený se svým návrhem na uvedení v předešlý stav neuspěl a nedomáhal by se zároveň náhrady škody v penězích, mělo za následek, že by škody nebyla nahrazena vůbec.

¹¹ HP 3/80 str. 179

¹² HP 10/70

¹³ Úř.sb. 109 (z r. 1946)

Ušlý zisk

„Ušlým ziskem se rozumí majetková újma spočívající v tom, že poškozený nedosáhne toho, čeho by dosáhl, kdyby nebyla nastala škodná událost.“¹⁴ Jde tedy o to, že majetek poškozeného se nezvětšil, i když to bylo možné s ohledem na obvyklý běh věcí předpokládat. V případě škody spočívající v ušlém zisku se tedy spokojíme pouze s vysokou mírou pravděpodobnosti, že by k zvětšení majetku došlo. Absolutní jistotu však mít nemůže. Na druhou stranu „stanovení výše ušlého zisku není libovolné a musí být provedeno tak, aby byla zjištěna pravděpodobná výše blížící se podle běžného uvažování jistotě.“¹⁵

Nepřiznat poškozenému náhradu ušlého zisku proto, že si jeho vznikem nemůžeme být absolutně jisti, by pro poškozeného bylo příliš přísným trestem. Už prokázání vzniku a vymezení rozsahu tohoto typu škody je pro poškozeného poměrně obtížný úkol a pokud ho nesplní, odpovědnost straně, která porušila povinnost nevznikne. „Jestliže poškozený prokáže vznik škody, ale neprokáže její výši uplatněnou v žalobě, přizná soud náhradu ve výši, jež byla prokázána; ohledně té části škody, jejíž výši lze zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo ji nelze zjistit vůbec, může soud s přihlédnutím k výsledkům provedeného dokazování použít ust. § 136 o.s.ř.“¹⁶

Obchodní zákoník ve svém ustanovení § 381 dává poškozenému možnost místo skutečného ušlého zisku, vymezeného v předchozím odstavci, požadovat náhradu tzv. obvyklého zisku (v literatuře někdy označovaného jako zisk abstraktní). Tedy zisku dosahovaného zpravidla v poctivém obchodním styku za podmínek obdobných podmínkám porušené smlouvy v okruhu podnikání, v němž poškozený podniká. Prokázat výši abstraktního zisku je pro poškozeného zpravidla snazší, ale stejně jako u skutečně ušlého zisku je třeba prokázat další podmínku vzniku odpovědnosti za škodu, a to příčinnou souvislost mezi škodnou událostí a ušlým obvyklým ziskem.

Někdy se naopak může stát, že škoda, která se jeví jako ušlý zisk, ve skutečnosti škodou skutečnou. „Ztráta zákazníků v obchodě (živnosti) není jen ušlým ziskem a nelze ve ztrátě zákazníků spatřovat pro budoucnost ušlý výdělek, nýbrž je znehodnocením podniku a škodou, která tu již je.“¹⁷

¹⁴ Plíva, S: Obchodní závazkové vztahy, Praha, ASPI 2006, str.142

¹⁵ NS. II Odon 15/96

¹⁶ R 13/85

¹⁷ Váž. 10 153 (z r. 1930)

Ušlý zisk se stejně jako skutečná škoda hradí ve skutečné výši, průlom do této zásady nastává v případě jiného smluvního ujednání, vzhledem k dispozitivnosti ustanovení § 378 až 381, a dále v případě škody, kterou nebylo možno v době vzniku závazku předvídat.

I když jsou ustanovení obchodního zákoníku stanovující způsob a rozsah škody dispozitivní, jsou případy jednotlivých ujednání smluvních stran limitující rozsah náhrady škody sporné. V odborných kruzích totiž existují na otázku, zda lze rozsah náhrady škody dohodou smluvních stran omezit, dva rozdílné názory. Zastánci prvního názoru vychází především z kogentnosti ustanovení § 386, který stanoví, že nároku na náhradu škody se nelze vzdát před porušením povinnosti, z něhož může škoda vzniknout. Ti potom také jakékoli ujednání o omezení náhrady škody již při vzniku závazkového vztahu považují za částečné vzdání se nároku na náhradu škodu a tím pádem za ujednáním v rozporu s ustanovením § 386 obchodního zákoníku a vlastně též s ustanovením § 574 odst.2 zákoníku občanského. Upozorňují na to, že funkce náhrady škody jako případné smluvní pokuty, kterou zastánci druhého názoru do jisté míry považují za zákonem povolenou limitaci náhrady škody a odvíjí tak od něj možnost smluvních stran předem rozsah náhrady škody omezit, není její jedinou natož hlavní funkcí. Ať už se přikláníme k prvnímu či druhému názoru, je nade vše pochyb, že v prokazování placení smluvní pokuty má poškozený mnohem výhodnější postavení.

Druhý názor, ke kterému se přikláním i já má na věc jiný pohled. Vychází totiž především z dispozitivnosti ustanovení týkajících se náhrady škody. Omezení jejího rozsahu připouští, nebude-li omezení takové míry, že by ve skutečnosti znamenalo vzdání se práva. To by totiž bylo obcházením zákona. Jak bylo uvedeno výše, zastánci tohoto názoru jej opírají také o to, „že i smluvní pokuta jako běžný institut soukromého práva umožňuje nejen paušalizovat, ale současně i limitovat výši náhrady škody, takže není důvod bránit stranám, aby výši budoucí škody předem omezily sjednáním limitu, do něhož se případná škoda bude hradit.“¹⁸

Oprávnění poškozeného vzdát se náhrady škody poté, co vznikne, však ani jeden z názorů nezpochybňuje.

Rozhodnout, zda některé ujednání o omezení rozsahu náhrady není vlastně ujednáním o vzdání se tohoto práva, bude v praxi někdy poněkud obtížné. Nejsem si například zcela jistá, jak by soud posoudil smluvní ujednání, které stanoví omezení rozsahu náhrady škody částkou

¹⁸ Eliáš, K., Dvořák, T. a kol. - Obchodní zákoník, Praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900, Praha, Linde 2006, str.688

100 000,- Kč, přičemž ušlý zisk z této částky může tvořit maximálně 5%, pokud škoda, která může při porušení závazkové povinnosti vzniknout a bude z 95% tvořena ušlým ziskem je v rádech několika desítek milionů. Dle mého názoru se jedná o tak zásadní omezení rozsahu náhrady škody, že jde vlastně o jeho vzdání.

Na závěr by možná ještě bylo vhodné zmínit, že na rozdíl od zákoníku občanského, obchodní zákoník nepřipouští moderační právo soudu.

III.3

Příčinná souvislost

K tomu, aby vznikla odpovědnost za škodu, je třeba, aby mezi porušením závazkové povinnosti případně jiné povinnosti stanovené obchodním zákoníkem existovala příčinná souvislost. „Tato skutečnost automaticky neplyne ani ze souběžné nebo časově navazující existence protiprávního jednání a škody.“¹⁹

Podmínka příčinné souvislosti je splněna, teprve pokud protiprávní jednání, příp. opomenutí, bylo příčinou následku (vzniku škody) a následek (vznik škody) by bez tohoto jednání (opomenutí) nevznikl. Došlo-li by k přetržení příčinné souvislosti, tedy situaci, kdy by škoda vznikla až následkem další události, odpovědnost za škodu by nevznikla. „Proto nebude škůdce odpovídat za škodu způsobenou šokem, který nastal při zprávě o škodné události.“²⁰

Je možné, aby ke vzniku škody vedlo příčin několik, jsou-li to příčiny působící v řetězci „... je pro existenci příčinné souvislosti nezbytné, aby řetězec postupně nastupujících příčin a následků byl ve vztahu ke vzniku škody natolik propojen (prvotní příčina bezprostředně vyvolala jako následek příčinu jinou a ta postupně příčinu další, že již z působení prvotní příčiny lze důvodně dovozovat věcnou souvislost se vznikem škodlivého následku. Časové hledisko pak není rozhodujícím a jediným kritériem a příčinnou souvislost nejde zaměnit se souvislostí časovou, neboť újma může být důsledkem škodné události, ale později, ... Existenci příčinné souvislosti tedy nelze vztahovat pouze k příčinné „nejbližší“ způsobenému následku.“²¹ „Na druhé straně řetězec nezakládá příčinnou souvislost mezi jednáním škůdce a vzniklou škodou tehdy, vstupuje-li do něj jiná na jednání škůdce nezávislá skutečnost, která je již sama následkem, za nějž škůdce odpovídá z jiného právního důvodu.“²²

¹⁹ Eliáš, K. Dvořák, T. a kol. - Obchodní zákoník, Praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900, Linde, Praha 2006, str.677

²⁰ R7/19

²¹ NS Cdo 1946/2000

²² NS Cdo 1946/2000

Nastane-li situace, kdy příčinou vzniku škody bylo několik protiprávních jednání, je třeba zkoumat příčinnou souvislost jednotlivě vůči každému takovému porušení. Mělo-li by každé toto protiprávní jednání za následek vznik škody, i kdyby toto protiprávní jednání bylo způsobeno různými subjekty, vznikla by odpovědnost za škodu všem těmto subjektům. Tyto subjekty budou za škodu odpovídat solidárně, přitom postačí, aby někteří ke škodě jen přispěli. Je-li škůdce jediný, odpovídá za příčiny sám. „Za mezipříčiny odpovídá, kdo způsobil, že k nim vůbec došlo, a odpovídá proto i za škodu z toho vzešlou.“²³ Obvykle však je situace taková, že je zde jedno z protiprávních jednání, které je jednáním „hlavním“, tedy právě toto způsobilo vznik škody, a ostatní protiprávní jednání jsou pouze příčinami podružnými. Otázku hlavních a vedlejších příčin se snaží zodpovědět dvě teorie příčinné souvislosti, a to teorie podmínky, které se u nás uplatňuje zejména v právu trestním a teorie adekvátní příčinnosti, které se uplatňuje v právu soukromém. Podle této teorie, pokud má být splněna podmínka příčinné souvislosti, je třeba, aby právně relevantní skutečnost (protiprávní jednání, opomenutí) byla alespoň jednou z hlavních příčin následku (zniku škody).

V celku komplexně vztah příčinné souvislosti vymezuje rozhodnutí Nejvyššího soudu 25 Cdo 562/99: „O vztah příčinné souvislosti se jedná, vznikla-li škoda následkem protiprávního úkonu škůdce, tedy je-li jeho jednání a škoda ve vzájemném poměru příčiny a následku, a tudíž je-li doloženo, že nebýt protiprávního úkonu, ke škodě by nedošlo. Byla-li příčinou vzniku škody jiná skutečnost, odpovědnost za škodu nenastává; příčinou škody může být jen ta okolnost, bez jejíž existence by škodlivý následek nevznikl. Přitom nemusí jít o příčinu jedinou, nýbrž stačí, jde-li o jednu z příčin, která se podílí na nepříznivém následku, o jehož odškodnění jde, a to o příčinu podstatnou.“

Otázku existence příčinné souvislosti řeší také rozhodnutí Nejvyššího soudu C 1025/2002, přestože se týká sporu pracovněprávního, jeho znění můžeme vztáhnout i na případné spory obchodněprávní: „Z hlediska naplnění příčinné souvislosti jako jednoho z předpokladů odpovědnosti za škodu nemůže stačit pouhé připuštění možnosti vzniku škody v důsledku zaviněného porušení povinností (zaměstnancem), nýbrž musí být tato příčinná souvislost na jisto postavena. (Zaviněné) porušení (pracovních) povinností (zaměstnancem) nemusí být jedinou příčinou vzniku škody. Musí však být jednou z příčin a to příčinou podstatnou a značnou.“

Naopak situaci, kdy příčinná souvislost dána není popisuje celkem názorně rozhodnutí i když se jedná o rozhodnutí v trestní věci, Nejvyššího soudu R 177/55 „... není příčinné

²³ Váž. 11 851 (z r. 1932)

souvislosti mezi protiprávním jednáním, spočívajícím v tom, že elektrické vedení bylo umístěno nikoli v předepsané výšce 5 m, ale jen 4,80 m, když se poškození dotkli tohoto elektrického vedení železnými pruty dlouhými 12 m.“

Příčinná souvislost má povahu objektivní, nezáleží tedy na vztahu, jaký k příčinné souvislosti měla osoba, která povinnost porušila.

Otázku příčinné souvislosti je třeba také zkoumat, pokud k příčině – protiprávnímu jednání dojde teprve v důsledku neplnění povinnosti, ať už stanovené smluvním ujednáním, vyplývající z obchodního zákoníku nebo ze zvláštních právních předpisů (např. z o požární ochraně ...), druhé smluvní strany. V tomto případě je však třeba zkoumat příčinnou souvislost mezi jednotlivými protiprávními jednáními. Nebyla-li by příčinná souvislost mezi následným protiprávním jednáním a neplněním povinnosti druhou smluvní stranou prokázána, mohlo by takové jednání přece jen vést ke vzniku odpovědnosti.

V souvislosti s existencí příčinné souvislosti je třeba uvést ustanovení § 382 obchodního zákoníku, mimo jiné jedno za čtyřech kogentních ustanoveních obecné úpravy odpovědnosti za škodu. Toto ustanovení uvádí, že poškozená strana nemá nárok na náhradu té části škody, jež byla způsobena nesplněním její povinnosti stanovené právními předpisy vydanými za účelem předcházení vzniku škody nebo omezení jejího rozsahu. V tomto případě totiž opět příčinná souvislost dána nebude.

Za povinnost stanovenou právními předpisy vydanými za účelem předcházení vzniku škody nebo omezení jejího rozsahu můžeme též považovat povinnost strany, která odstoupila od smlouvy pro porušení povinnosti stranou druhou, využít možnosti uzavřít náhradní smlouvu ke stejnému účelu. Nesplní-li odstupující strana tuto povinnost, strana, která povinnost z původní smlouvy porušila, nebude povinna škodu vzniklou neuzavřením smlouvy hradit. „Jde v podstatě o zvláštní konstrukci účasti poškozeného na vzniku jeho vlastní škody.“²⁴ Zde je dána příčinná souvislost mezi jednáním strany poškozené a škodou. Ustanovení § 385, které výše zmíněnou povinnost uvádí, je však ustanovením dispozitivním. Strany si mohou ve smlouvě ujednat něco jiného. Toho využijí zejména v případech, kdy je pro věřitele podstatné, aby plnil právě dlužník z první smlouvy.

Je třeba také zmínit, že otázka příčinné souvislosti je otázkou skutkovou a nikoli právní. Je tudíž třeba řešit vždy v konkrétních souvislostech, zda podmínka příčinné souvislosti je splněna. Dokázat ji však musí, stejně jako dvě předchozí podmínky, poškozený.

²⁴ Eliáš, K. Dvořák, T. a kol. - Obchodní zákoník, Praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900, Linde, Praha 2006, str.696

K prokazování vztahu příčinné souvislosti se však přistoupí až poté, co byl prokázán následek (vznik škody) a poté se teprve zjišťuje, co bylo jeho příčinou.

III.4

Předvídatelnost

Pokud byla na začátku této kapitoly zmínka o tom, že ne veškerá literatura, ze které jsem při zpracování této práce vycházela, stanovovala podmínky vzniku odpovědnosti za škodu zcela shodně, měla jsem na mysli zejména podmínky předvídatelnosti. V některých publikacích jako například v publikaci *Obchodní závazkové vztahy*, Plíva, S. byla totiž předvídatelnost řešena až v souvislosti s otázkou rozsahu náhrady škody. Přesto se domnívám, že se jedná o podmínku vzniku odpovědnosti jako takové. Pokud totiž nebylo možné při vzniku závazkového vztahu předpokládat vznik škody při porušení povinnosti z něj vycházející, odpovědnost za škodu nevznikne.

V publikaci *Obchodní závazky (obecná úprava a kupní smlouva)* Bejček uvádí: „Tento předpoklad (míněno předpoklad předvídatelnosti) je dispozitivně upraven jen u škod vzniklých porušením závazku a není možné jej uplatňovat při škodách deliktních.“ Vzhledem k ustanovení § 757 však nevidím důvod, proč by ustanovení § 379 nešlo vztáhnout také na porušení jiné povinnosti stanovené obchodním zákoníkem. Neznamenalo by snad toto vyloučení i omezení rozsahu náhrady škody právě při porušení povinnosti stanovené obchodním zákoníkem a tím pádem i velké znevýhodnění škůdců těchto deliktů oproti škůdcům porušujícím závazkovou povinnost? Avšak pojem předvídatelnosti bychom v tomto případě museli vztahovat k době porušení povinnosti a nikoli již k době vzniku závazku.

Předvídatelnost se v obchodních vztazích presumuje, což znamená, že není na poškozeném prokázat, že při vzniku závazku bylo škodu možno předvídat.

Judikatura se k předvídatelnosti postavila v rozsudku Nejvyššího soudu 29 Cdo 2001/1999 následovně: ... „za nepředvídatelnou škodu je třeba považovat takovou škodu, jejíž vznik nemohla tato osoba předvídat s přihlédnutím ke všem skutečnostem, které znala nebo měla při obvyklé péči znát v době vzniku závazkového vztahu, a právem se tedy domnívala, že z porušení povinnosti, kterého se dopustila, taková škoda vzniknout nemůže.“

Škůdce bude jen těžko namítat, že o možnosti vzniku škody a jejím rozsahu nevěděl, byl-li na tuto možnost druhou stranou při uzavírání smlouvy upozorněn. K upozornění na možnost vzniku škody může dojít nejrůznějšími způsoby. Někdy stačí i vymezení účelu, za kterým je smlouva uzavírána, k tomu ovšem v praxi zase tak často nedochází a škůdce je pak v lehčí situaci, chce-li prokázat nepředvídatelnost rozsahu škody.

Při posuzování předvídatelnosti se bere v úvahu jak hledisko subjektivní, tak hledisko objektivní. Budeme-li vycházet z hlediska subjektivního není nepředvídatelná škoda taková, o které si strana povinná při vzniku závazkového vztahu uvědomovala, že může vzniknout jako důsledek nesplnění její závazkové povinnosti. Objektivní hledisko nastupuje v případě, pokud se nepodaří prokázat, že o skutečnosti možné škody povinná strana věděla. Vzhledem k tomu, že obchodní právo je „právem profesionálů“, z objektivního hlediska se posuzuje, zda o této skutečnosti vzhledem ke skutečnostem v době vzniku závazkového vztahu vědět mohla či při dodržení obvyklé péče vědět měla.

III.5

Okolnosti vylučující odpovědnost

Jak je uvedeno výše, odpovědnost za škodu podle obchodního zákoníku je založena na principu objektivní odpovědnosti. Aby byla alespoň částečně změkčena tvrdost takového pojetí, připouští obchodní zákoník uplatnění liberačních důvodů, ty obchodní zákoník označuje jako tzv. okolností vylučujících odpovědnost. Otázkou zůstává, do jaké míry je toto pojetí výstižným, neboť ony důvody nevylučují odpovědnost jakoukoli, ale toliko odpovědnost za škodu. Každopádně dávají možnost škůdci, podaří-li se mu je prokázat, přestože všechny výše uvedené podmínky pro vznik odpovědnosti za škodu byly naplněny a prokázány poškozeným, případně jsou presumovány, této odpovědnosti se zprostit. K prokazování jednotlivých podmínek se vyjádřil Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí 29 Cdo 1162/1999, když uvedl: „Předpoklady této odpovědnosti jsou porušení povinnosti, vznik škody, příčinná souvislost mezi nimi a neexistence okolností vylučujících odpovědnost. Zatímco porušení povinnosti, vznik škody a příčinnou souvislost mezi nimi prokazuje poškozený, je na škůdci, aby prokázal existenci okolností vylučujících odpovědnost, chce-li být zproštěn odpovědnosti.“

Za jistou formu liberace je možné považovat také splnění notifikační povinnosti uvedené v ustanovení § 377, o tom ale byla zmínka již v části týkající se principu prevence. Na rozsah odpovědnosti bude mít též vliv případná spoluodpovědnost poškozeného.

Je třeba si dát také pozor na to, aby se pojem liberace, tedy prokázání liberačního důvodu, nezaměňoval s pojmem exkulpace nebo-li vyvinění. Pojem vyvinění se používá, jak už samotný název napovídá, v případě odpovědnosti subjektivní, tedy takové, jejíž podmínkou je zavinění, a nemá zásadně vliv na její existenci, ale toliko na její účinek. S prokázáním liberačních důvodů je pak spojena samotná existence odpovědnosti objektivní. Podaří-li se subjektu liberovat, odpovědnost nevznikne.

Možnost zprostit se odpovědnosti za škodu prokázáním, že porušení povinnosti bylo způsobeno okolnostmi vylučujícími odpovědnost stanoví již § 373. Definici těchto okolností pak stanoví § 374, který má stejně jako paragraf předchozí dispozitivní povahu, takže se přímo nabízí, aby si smluvní strany tyto okolnosti vymezily jinak, případně odpovědnost založily na principu subjektivním. Nedojde-li k jinému smluvnímu ujednání, je třeba aby překážka, má-li být onou okolností vylučující odpovědnost:

- nastala nezávisle na vůli povinné strany
- bránila povinné straně ve splnění její povinnosti
- nebyla v době vzniku závazku předvídatelná
- nelze rozumně předpokládat, že by ji nebo její následky povinná strana odvrátila nebo překonala
- nevznikla v době, kdy byla povinná strana v prodlení
- nevznikla z hospodářských poměrů povinné strany

Zatímco první čtyři podmínky vymezují okolnosti pozitivně, v poslední dvou případech jde o vymezení negativní. Každopádně všechny podmínky musí být splněny kumulativně, nebude-li mezi stranami sjednáno něco jiného. Pokud by některá z nich splněna nebyla o okolnost vylučující odpovědnost za škodu by nešlo a škůdce by byl nucen vzniklou škodu nahradit. I když to v podmínkách není uvedeno „okolnost vylučující odpovědnost musí buď nastat až po vzniku povinnosti, jejíž splnění znemožňuje, nebo, pokud by již v této době existovala, musela by možnost její existence být pro povinnou stranu při vynaložení odborné péče nepředvídatelná. Okolnost vylučující odpovědnost musí být v příčinné souvislosti, musí trvale nebo přechodně splnění povinnosti znemožňovat.“²⁵

Lze říci, že podmínky tak jak jsou vedeny, vlastně omezují okolnosti vylučující na okolnosti vyšší moci, těmi jsou např. válka, živelné pohromy, neočekávaná stávka, epidemie, případně vydání zakazujícího právního předpisu atd. Přičemž otázka existence těchto okolností bude stejně jako otázka existence příčinné souvislosti otázkou skutkovou.

V obchodním zákoníku jsou však obsažena ustanovení (např. § 357, 533, 570...), na které se obecné ustanovení o okolnostech vylučujících odpovědnost vztahovat nebude, neboť tato ustanovení obsahují svojí vlastní zvláštní úpravu. O tom dále.

Nezávislost na vůli povinné strany

První podmínkou, kterou musí okolnost vylučující odpovědnost splňovat je to, že se musí jednat o okolnost nezávislou na vůli povinné strany, „tzn. její vznik a trvání nejsou

²⁵ Chalupa, R. – Náhrada škody, Aspi 1993, Evidenční číslo: 2271(LIT)

povinnou stranou ovlivnitelné.“²⁶ Tím však není řečeno, že by se muselo jednat o projev vůle třetí osoby, jak vyplývá z příkladů výše uvedených. Překážky mohou být povahy jak faktické, tak právní. Příkladem právní překážky je vydání právního předpisu, který by povinné straně zakazoval splnit závazek, ke kterému se smluvně zavázala. Vždy je ovšem i u takovýchto překážek třeba zkoumat, zda jsou splněny i ostatní podmínky, zejména, zda vydání tohoto předpisu nemohl povinný při vzniku závazkového vztahu předvídat.

Liberaci je tedy třeba vyloučit, v případech, kdy překážka byla způsobena či zapříčiněna povinným, nestačí však pouhé „chtění“ způsobit tuto překážku, pokud mezi vůlí a jejím vznikem není příčinná souvislost. „Předpokladem úspěšné liberace odpovědnosti je, že tato překážka nastala objektivně a ne v příčinné souvislosti s vůlí povinné strany projevenou určitým konkrétním úkonem nebo vědomým chováním. Tak se může stát i tehdy, kdy vznik překážky může být ze strany povinné chtěn a žádán, avšak ta vznikne bez jejího přičinění.“²⁷

Ustanovení § 736 pak pro závazkové vztahy v mezinárodním obchodu stanoví, že za okolnost vylučující odpovědnost se nepovažuje neudělení úředního povolení, k jehož získání je smluvní strana povinna. Úředním povolením se rozumí zpravidla vývozní nebo dovozní povolení.

Bránění ve splnění povinnosti

Tato podmínka spočívá v tom, že překážka musí povinné straně znemožňovat splnění její povinnosti ať už jen na dobu přechodnou nebo trvale. Pouhé ztížení možnosti závazek splnit se za okolnost vylučující odpovědnost nepovažuje. Uvedení této podmínky pro okolnost vylučující odpovědnost je do jisté míry nadbytečné, neboť už ze samotného pojmu překážka tato podmínka vyplývá.

Může se stát, že překážka bude zároveň nemožností plnění a povede tak k zániku závazku. Pokud tato situace nastane, strana, jejíž závazek zanikl, nebude povinná hradit případnou škodu, která tím vznikne. Byla-li by však nemožnost plnění způsobena jinou překážkou, nežli je okolnost vylučující odpovědnost, škodu by i v případě zániku závazku musela uhradit.

Nepředvídatelnost

Podmínka nepředvídatelnosti musí být splněna k okamžiku vzniku závazkového vztahu. Podobně jako níže uvedená podmínka lze i podmínku nepředvídatelnosti posuzovat

²⁶ Plíva, S. - Obchodní závazkové vztahy, Aspi, Praha 2006, str.143

²⁷ Holub, M., Borovský, J., Pokorný, M., Hochman, J., Koblíha, I., Ondruš, R. - Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, Linde, Praha 2004, str.325

z hlediska dvou aspektů, a to objektivního a subjektivního. Budeme-li tedy nepředvídatelnost posuzovat dle obou aspektů, zjistíme, že je možné, aby podmínka nepředvídatelnosti byla v konkrétním případě u konkrétného povinného byla splněna, ale byl-li by na místě povinného jiný subjekt, překážku by předvídat mohl.

Stejně tak jako je možné, že u každého subjektu bude podmínka nepředvídatelnosti posuzována jinak, je možné, že i předvídatelnost stejné překážky bude v různých situacích posuzována různě. Tak např. jestliže obvykle každým rokem ve stejnou dobu dochází k živelným událostem (hurikánům), díky kterým jsou uzavřeny přístavy, mohl tuto situaci povinný předvídat a pokud by v tomto případě k uzavření přístavů opravdu došlo a on by nemohl dodat zboží v době, ve které se zavázal, odpovídal by za škodu. Nastala-li by však taková situace zcela neočekávaně v jinak naprosto „klidném“ období, podmínka nepředvídatelnosti by splněna byla a byla by také vyloučena odpovědnost povinného subjektu.

Předvídal-li by subjekt překážku při vzniku závazkového vztahu, byl by odpovědný za škodu v plném rozsahu.

Můžeme říci, že podmínka předvídatelnosti je do jisté míry spojena s principem prevence. Předvídala-li totiž povinná strana vznik překážky, měla se snažit tuto překážku odvrátit, případně na její možnost alespoň druhou smluvní stranu upozornit. Neučinil-li by povinný výše uvedené prevenční opatření, jeho odpovědnost za škodu by vyloučena nebyla.

Neodvratitelnost a nepřekonatelnost

Další podmínkou liberace je, že nelze rozumně předpokládat, že by povinná strana tuto překážku nebo její následky odvrátila nebo překonala. Stejně jako podmínka nepředvídatelnosti má i podmínka neodvratitelnosti a nepřekonatelnosti dva různé aspekty. Plíva ve své publikaci Obchodní závazkové vztahy uvádí: „Nemusí jít o absolutní neodvratitelnost nebo nepřekonatelnost, stačí, půjde-li o neodvratitelnost nebo nepřekonatelnost posuzovanou objektivně podle kritéria rozumného postupu při podnikání.“ V komentáři k § 374 odst. 1 Pelikánová uvádí: „Současná formulace obsahuje subjektivní psychologický prvek – nelze rozumně předpokládat, že by povinná strana překážku odvrátila nebo překonala.“ I toto subjektivní hledisko však bude posuzováno podle určitých objektivních kritérií.

Mám za to, že otázku neodvratitelnosti bude třeba posuzovat z hlediska objektivního, současně zůstává otázkou, jestli k tomuto posuzování přibude i posuzování z hlediska subjektivního. Já se domnívám, že ano, neboť bude třeba předpoklad neodvratitelnosti

posuzovat i z hlediska konkrétního povinného subjektu. Může pravděpodobně nastat situace, kdy by z hlediska objektivního bylo možno překážku odvrátit, avšak při rozumném zhodnocení situace povinné strany zjistíme, že odvrácení překážky není v jejím případě možné a to ani při vynaložení jejího maximálního úsilí. Na druhou stranu, vzhledem k tomu, že podnikatel se považuje za „profesionála“, situace výše uvedené nastanou spíše výjimečně, zejména pokud bude k odvrácení překážky třeba znalostí a zkušeností, které nejsou pro plnění, ke kterému se povinná strana zavázala, obvyklé a požadované. I v takových případech se však povinný zproští odpovědnosti, přestože by vzhledem k svým „nadprůměrným“ znalostem a schopnostem byl schopen překážku překonat, ale tyto jeho schopnosti a znalosti nebudou odhaleny a nebude možné rozumně předpokládat, že by odvrácení překážky bylo možné.

„Neodvratitelnou událostí jsou jen jednání a jejich následky, jež ani při největší pečlivosti nelze odvrátit opatřením a prostředky, jež jsou k výsledku v rozumném poměru. Jsou-li však takové prostředky po ruce, je událost neodvratitelnou jen, když se nedala předvídat a tím zabránila včasnému opatření k svému odvrácení.“²⁸

Splnění této podmínky neodvratitelnosti je rozhodující v čase, kdy překážka vznikla a následně v čase, kdy má být závazek splněn.

Vznik mimo prodlení

K pozitivnímu vymezení podmínek okolností vylučujících odpovědnost přidává ještě obchodní zákoník v ustanovení § 374 odst. 2 ještě vymezení negativní.

I pokud budou splněny všechny výše uvedené podmínky, o okolnost vylučující odpovědnost se jednat nebude, nastane-li tato až v době, kdy bude povinná strana se svým plněním v prodlení. Vznikla-li tedy překážka v době prodlení, k liberaci dojít nemůže, překážka však může způsobit nemožnost plnění. Je to vlastně možné považovat za další negativní důsledek, který prodlení povinného vyvolá. Je-li totiž povinný v prodlení se svým plněním, přechází na něj nebezpečí, že v důsledku nastalé překážky nebude moci svůj závazek splnit vůbec a bude muset nést veškeré následky z toho vyplývající.

Tato podmínka se snaží zejména zabránit situaci, kdy by povinný těžil z toho, že nesplnil svoji povinnost řádně a včas, a zbavil se odpovědnosti za škodu.

Hospodářské poměry

Poslední opět negativní podmínkou proto, aby se jednalo o okolnost vylučující protiprávnost je, aby překážka nenastala v důsledku hospodářských poměrů povinné strany.

²⁸ Vá. 12 401 (z r. 1933)

„ty zahrnují také nedostatek odborných znalostí nebo finančních prostředků.“²⁹ Často dochází k situacím, kdy je například na majetek povinné strany prohlášen konkurz. I když by se však na první pohled mohlo zdát, že se jedná o překážku nastalou v důsledku hospodářských poměrů, není tomu tak. Povinný se díky tomu odpovědnosti za škodu nezproští. Na druhou stranu, uspokojení, kterého pravděpodobně poškozený dosáhne bude vůči skutečně vzniklé škodě zanedbatelné a bude na něj čekat i několik let.

Při posuzování zda došlo k překážce z hospodářský poměrů povinné strany se ale nezkoumá, co k nim vedlo.

Na závěr této kapitoly bych ještě ráda uvedla, i když to pravděpodobně v předchozího výkladu vyplývá, že dovolávat se překážky vylučující protiprávnost, může povinná strana pouze po dobu, po kterou tato překážka trvá, jakmile pomine, musí povinná strana svoji povinnost splnit. Neudělala-li by to a nadále by vznikaly škodlivé následky, bude za ně odpovídat. „Nebude-li povinnost splněna ani po odpadnutí překážky (nebo bude-li nadále porušována) a budou-li nadále vznikat škodlivé následky, nemůže se odpovědný subjekt na překážku po době jejího trvání odvolávat.“³⁰

²⁹ Plíva, S. - Obchodní závazkové vztahy, Aspi, Praha 2006, str.143

³⁰ Pelikánová, I. – Komentář k obchodnímu zákoníku 3. díl, třetí vydání, Linde, Praha 1996, str. 837

Kapitola IV.

ODPOVĚDNOST ZA TŘETÍ OSOBU, ODPOVĚDNOST VÍCE OSOB A SPOLUODPOVĚDNOST POŠKOZENÉHO

Tato kapitola je věnována situaci, kdy k porušení závazkové povinnosti došlo třetí osobou a to konkrétně osobou, které povinná strana svěřila plnění své povinnosti, dále situaci, kdy je za škodu odpovědných více osob a v neposlední řadě také situaci, kdy za škodu, nebo alespoň její část odpovídá poškozený.

IV.1

Odpovědnost za třetí osobu

Porušení povinnosti ze závazkového vztahu třetí osobou upravuje ustanovení § 375 obchodního zákoníku. To také stanoví, že pokud porušení povinnosti ze závazkového vztahu bylo způsobeno třetí osobou, které povinná strana svěřila plnění své povinnosti, je u povinné strany vyloučena odpovědnost jen v případě, kdy je u ní odpovědnost vyloučena v důsledku okolnosti vylučující odpovědnost a zároveň jsou splněny předpoklady liberace u třetí strany.

Kdyby byly splněny okolnosti vylučující odpovědnost u strany povinné ale nikoli u třetí strany, bude strana povinná přesto odpovídat za škodu. Regresem však bude oprávněna náhradu škody vymáhat na třetí straně. Nastane-li případ obrácený, tedy že okolnosti vylučující odpovědnost budou dány u třetí osoby, ale nikoli u osoby povinné, bude tato opět za škodu odpovídat. Nebude však mít již možnost regresu vůči straně třetí, neboť její odpovědnost bude právě v důsledku okolností vylučujících odpovědnost vyloučena.

Možnost svěřit plnění své povinnosti třetí straně je v obchodních vztazích využívána poměrně často. Zejména v situacích, kdy je ke splnění povinnosti alespoň v její části třeba specializovaná odborná znalost či schopnost.

Vzhledem k tomu, že se opět jedná o jedno z dispozitivních ustanovení, smluvní strany si případný vznik odpovědnosti za třetí stranu mohou upravit odlišně.

IV.2

Odpovědnost více osob

„I ve vztazích obchodního práva může vzniknout společná odpovědnost, tedy taková situace, kdy na straně, která nese odpovědnost vystupuje více subjektů.“³¹

Obchodní zákoník na tuto situaci pamatuje ustanovením § 383, který stanoví pro případ, kdy je odpovědnost za škodu více osob, jejich společnou a nerozdílnou povinnost k náhradě škody. Jedná se tedy o odpovědnost solidární. Poškozenému tak dává co nejširší

³¹ Brejcha, A. - Odpovědnost v právu soukromém a veřejném, Codex Bohemia, Praha 2000, str.98

možnost k uplatnění nároku náhrady škody. Poškozený se může obrátit na kterýkoli odpovědný subjekt a může po něm požadovat náhradu celé vzniklé škody. Samozřejmě je třeba, aby u tohoto subjektu odpovědnost za škodu nebyla vyloučena. Podmínky pro vznik odpovědnosti za škodu je vždy třeba posuzovat jednotlivě u každého subjektu.

Ustanovení § 383 dále stanoví, že k vzájemnému vyrovnání všech odpovědných subjektů dojde podle rozsahu odpovědnosti každého z nich, tedy poměrně. O rozsahu této odpovědnosti bude zpravidla rozhodovat soud a to v souladu s ustanoveními zákoníku občanského.

Ustanovení § 383 je opět ustanovením dispozitivním.

IV.3

Spoluodpovědnost poškozeného

Jedná se o situace, kdy za škodu případně její část odpovídá též poškozený. V těchto případech pak poškozený nemá nárok na náhradu škody případně té její části, za kterou sám nese odpovědnost. Obchodní zákoník na tyto situace pamatoval v ustanoveních § 376, 382, 384 a 385. Z celkového počtu čtyř kogentních ustanovení obecné úpravy náhrady škody v obchodním zákoníku, je většina věnována právě spoluodpovědnosti poškozeného, a to konkrétně ustanovení § 376, 382 a 384. Tím posledním kogentním ustanovením je ustanovení § 386 zakazující možnost vzdát se předem nároku na náhradu škody způsobené porušením povinnosti.

Ustanovení § 376 stanoví, že poškozená strana nemá nárok na náhradu škody, pokud nesplnění povinnosti povinné strany bylo způsobeno jednáním strany poškozené. Stejně tak nebude mít poškozená strana nárok na náhradu škody, neposkytla-li straně povinné součinnost, ke které byla povinna. „Škoda i v tomto případě, na který spadá citované ustanovení § 376 ObchZ, vzniká v příčinné souvislosti s neplněním právní povinnosti škůdce (povinné strany – dlužníka). Samotné neplnění povinnosti škůdcem je však v příčinné souvislosti s jednáním poškozené strany nebo nedostatkem její součinnosti.“³² Jak bylo uvedeno v části II.3 je možné, aby bylo několik příčin, které vedly k následku (vzniku škody). Tak je tomu i v tomto případě. Mluvíme o tzv. konkurenci příčin.

Stejně jako k samotnému porušení povinnosti může dojít jak konáním tak opomenutím, i jednání poškozené strany může mít povahu konání i opomenutí. Jednání či v případě nedostatku součinnosti spíše „nejednání“ poškozené strany tedy vedlo nebo bylo alespoň jedním z důvodů vzniku škody.

³² Holub, M., Borovský, J., Pokomý, M., Hochman, J., Koblíha, I., Ondruš, R. – Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, Linde, Praha 2004, str.327-328

Ustanovení § 382, které uvádí, že škoda může být způsobena nespíněním povinnosti poškozené strany, které jí stanoví předpisy vydané za účelem předcházení vzniku škody nebo omezení jejího rozsahu, přičemž nezáleží na tom, zda oním předpisem je obchodní zákoník či předpis zvláštní, je ustanovením doplňujícím k ustanovení § 376.

Povinnost osoby, které hrozí škoda, učinit opatření k jejímu odvrácení nebo zmírnění, a povinnost strany, která odstoupila od smlouvy, využít včas možnosti uzavřít náhradní smlouvu, upravují ustanovení § 384 a 385. Nesplní-li poškozený výše uvedené povinnosti, nebude mít nárok na náhradu tím vzniklých škod.

Kapitola V.
ZVLÁŠTNÍ ÚPRAVA ODPOVĚDNOSTI ZA ŠKODU
V OBCHODNÍM ZÁKONÍKU

Úprava náhrady škody v obchodním zákoníku má jinou strukturu nežli úprava náhrady škody v zákoníku občanském. Občanský zákoník v části šesté hlavě druhé nazvané - Odpovědnost za škodu upravuje kromě obecné odpovědnosti za škodu i případy zvláštní odpovědnosti jako např. odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravního prostředku, odpovědnost za škodu způsobenou na věcech vnesených nebo odložených, odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům atd. Naproti tomu obchodní zákoníku v oddílu nazvaném - Náhrada škody upravuje pouze obecnou úpravu odpovědnosti za škodu.

Případy zvláštní odpovědnosti za škodu s odchylnou úpravou podmínek vzniku odpovědnosti za škodu popřípadě rozsahu náhrady škody, ve výše zmíněném oddílu obchodního zákoníku uvedeny nejsou. Jsou obsaženy v různých ustanoveních celého obchodního zákoníku. V hojně míře je zvláštní úprava uplatněna zejména u jednotlivých smluvních typů, stejně tak ji uvádějí i v některá obecná ustanovení obchodního zákoníku a ustanovení týkající se obchodních společností a družstev.

Úprava zvláštní má před úpravou obecnou přednost. Je však třeba si uvědomit, že v případech, kdy je zvláštní úprava odlišná jen v některé otázce odpovědnosti za škodu (např. způsobu náhrady škody, spoluodpovědnosti...), v ostatním se použije úprava obecná.

V.1

Zvláštní odpovědnost za škodu
v obecných ustanoveních obchodního zákoníku

První zvláštní úprava vzniku odpovědnosti za škodu je uvedena již v ustanovení § 3a, tedy úpravě neoprávněného podnikání. Vzhledem k tomu, že veřejnoprávní předpisy zpravidla neupravují povinnost k náhradě škody způsobené neoprávněným podnikáním a obecná úprava odpovědnosti za škodu se vztahuje pouze na porušení povinnosti ze závazku a prostřednictvím § 757 též na porušení povinnosti stanovené obchodním zákoníkem, je zakotvení § 3a do obchodního zákoníku důsledkem snahy zajistit povinnost k náhradě škody způsobené neoprávněným podnikáním, tedy uskutečňováním činnosti, k níž se podle zvláštních předpisů vyžaduje ohlášení nebo povolení, bez takového ohlášení či povolení, případně podnikáním uskutečňovaným osobou, které je zakázáno podnikat, dle ustanovení § 373 a násl. obchodního zákoníku. S tímto názorem profesorky Pelikánové však nesouhlasí profesor Dědič, který ve svém komentáři k obchodnímu zákoníku uvádí, že ustanovení § 757 nelze bez dalšího

aplikovat a vylučuje tak použití obecných ustanovení. Dle mého názoru ustanovení § 757 a následně ustanovení obecná bude možné použít, kromě možnosti škůdce uplatnit některý z liberačních důvodů uvedených v ustanovení § 374.

Zvláštnost úpravy § 3a vidím totiž především ve vymezení liberačních důvodů. Přestože ustanovení § 3a žádný liberační důvod neuvádí a jak bylo uvedeno výše, nevymezuje-li zvláštní úprava některou z podmínek odlišně, použije se úprava obecná. domnívám se, že výkladem ustanovení § 3a dovodíme, že se v tomto případě bude jednat absolutní objektivní odpovědnost bez možnosti liberace.

Protiprávnost je v ustanovení § 3a naplněna již samotným uskutečněním neoprávněného podnikání, tedy porušením povinnosti stanovené obchodním zákoníkem, a tak zůstává vymezení liberačních důvodů jedinou zvláštní úpravou podmínek vzniku odpovědnosti za škodu obsaženou v § 3a.

Právní prostředky ochrany proti nekalé soutěži jsou upraveny v ustanoveních § 53 a 54 a je mezi nimi uvedena i možnost požadovat náhradu škody. Ustanovení § 53, které dává právo požadovat náhradu škody osobám, jejichž práva byla nekalou soutěží porušena nebo ohrožena, neobsahuje žádná zvláštní ustanovení o rozsahu náhrady škody ani o podmínkách jejího vzniku, proto budou i v tomto případě díky tomu, že nekalosoutěžním jednáním došlo k porušení povinnosti stanovené obchodním zákoníkem, obdobně použita ustanovení obecná. Nejedná se tak o úpravu zvláštní, avšak vzhledem k jisté provázanosti obou výše zmíněných ustanovení jsem považovala za vhodné se zde i o ustanovení § 53 zmínit.

Ustanovení § 54 je doplněním úpravy obsažené v § 53. Jeho cílem je zejména zajistit ochranu slabší strany, kterou v tomto případě bude spotřebitel. Toho se snaží docílit přenesením důkazní povinnosti z oprávněného na škůdce - rušitele. Škůdce je totiž podle obecných ustanovení povinen, chce-li se odpovědnosti za škodu zprostit, prokázat pouze existenci liberačních důvodů, prokázat existenci ostatních podmínek vzniku odpovědnosti za škodu zůstává na poškozeném. Ustanovení § 54 odst. 2 věta druhá však přesouvá důkazní břemeno v případech uvedených v § 44 až 47 a § 52 v otázce příčinné souvislosti na škůdce, domáhá-li se náhrady škody spotřebitel. Dává tak spotřebiteli větší šanci náhrady škody se domoci. Domáhal-li by se náhrady škody jiný soutěžitel, důkazní břemeno podmínky příčinné souvislosti by však na škůdce přeneseno nebylo.

V.2

Zvláštní odpovědnost za škodu v úpravě obchodních společností

První díl hlavy I části druhé obchodního zákoníku věnované obchodním společnostem a družstvu obsahuje obecná ustanovení, ve kterých jsou mimo jiné uvedeny i některé zvláštní případy odpovědnosti za škodu. V této části bude zmínka o dvou z nich.

Prvním je ustanovení § 66a odst. 14 stanovící povinnost k náhradě škody vzniklé ovládané osobě, jejím společníkům nebo členům, v případech kdy nemá osoba ovládající s osobou ovládanou uzavřenou ovládací smlouvu, tím, že ovládající osoba porušila povinnost stanovenou obchodním zákoníkem, tedy že prosadila přijetí opatření nebo uzavření takové smlouvy, z níž vznikla ovládané osobě újma a tuto újmu do konce účetního období neuhradila ani neuzavřela smlouvu o tom jak a kdy bude tato újma uhrazena. Podmínka protiprávnosti je splněna, pokud mezi oběma osobami není uzavřena ovládací smlouva, neuhrazením újmy či neuzavřením smlouvy o její úhradě. Odlišně jsou však upraveny liberační důvody. Ovládající osoba nebude totiž povinna hradit škodu, bylo-li by stejné opatření přijato či smlouva uzavřena i osobou „neovládanou“ pokud by plnila své povinnosti s péčí řádného hospodáře.

Druhým ustanovením je ustanovení § 69f odst. 5, které stanoví osobám, jež jsou statutárním orgánem společnosti, která změnila právní formu, solidární odpovědnost za škodu, která vznikne společnosti, společníkům nebo věřitelům porušením povinnosti při změně právní formy. Oním porušením povinnosti při změně právní formy je splněna podmínka protiprávnosti. Přestože ani liberační důvody v tomto případě zvláště upraveny nejsou, přikláním se k názoru profesora Dědiče že v tomto případě a nebude použito ustanovení § 374 a bude se jednat o absolutní objektivní odpovědnost.

Ustanovení § 69f zde uvádím také toho důvodu, že zvláště upravuje povinnost škůdce a poškozeného jednotlivé podmínky prokázat. Rozhodnutí, kterým se přizná právo na náhradu škody dle § 69f, je totiž co do základu přiznaného práva závazné i vůči ostatním oprávněným osobám a velmi tak usnadňuje postavení dalších poškozených, kteří musejí prokazovat pouze výši vzniklé škody a příčinnou souvislost, nikoli existenci dalších podmínek jejího vzniku. Jedná se o jakousi formu „actio popularis“. Odlišná je též úprava promlčecí doby, po jejímž uplynutí ztrácí poškozený nárok náhradu škody. Promlčecí doba uplyne za 5 let ode dne účinnosti zápisu změny právní formy do obchodního rejstříku vůči třetím osobám a nikoli za 4 roky ode dne porušení povinnosti, tj. za obecnou promlčecí dobu.

Zvláštní úpravu odpovědnosti za škodu však obsahují i další díly hlavy I části druhé obchodního zákoníku věnované úpravě jednotlivých společností. Ustanovení, které bych v této souvislosti chtěla zmínit jsou ustanovení 190b a 220l.

Ustanovení § 190b o ovládací smlouvě stanoví osobám, které jménem řídicí osoby udělují pokyny statutárnímu orgánu řízené osoby, povinnost postupovat s péčí řádného hospodáře a v případě, že tuto povinnost poruší, stanoví jejich solidární odpovědnost za škodu řízené osobě tím vzniklou. Protiprávnost zde spočívá v porušení povinnosti postupovat s péčí řádného hospodáře. Toto ustanovení zde uvádím zejména proto, že pokud se vyskytnou pochybnosti o tom, zda bylo postupováno s péčí řádného hospodáře, přenáší obchodní zákoník důkazní břemeno ohledně této podmínky na osobu udělující pokyny. K zajištění nároku oprávněné osoby pak obchodní zákoník stanoví ručení řídicí osoby za závazek k náhradě škody.

Posledním ustanovením, které bych v této části chtěla uvést je ustanovení § 220l. To stanoví solidární odpovědnost členů představenstva a dozorčí rady akciových společností zúčastněných na fúzi a znalců, kteří zpracovali znaleckou zprávu pro tyto společnosti, za škodu, která vznikla porušením jejich povinností při sloučení zúčastněné společnosti jejím akcionářům nebo věřitelům podle § 373 až 386. Obecná ustanovení o náhradě škody však budou použita pouze obdobně. Ustanovení § 374 pak nebude použito vůbec. Ustanovení § 220l totiž upravuje podmínku existence liberačních důvodů zvláště. Dává členovi představenstva nebo dozorčí rady anebo znalci možnost zprostit se odpovědnosti v případě, kdy jednal s péčí řádného hospodáře. Toto ustanovení dále posiluje postavení oprávněného, když stanoví závaznost soudního rozhodnutí o přiznání práva na náhradu škody i vůči ostatním oprávněným osobám, které tak musí prokazovat pouze výši vzniklé škody podmínku příčinné souvislosti. Promlčecí lhůta, podobně jako v ustanovení § 69f, činí 5 let ode dne kdy se zápis o sloučení stal účinným vůči třetím osobám. Za zmínku možná stojí, že ustanovení § 220 l se použije obdobně i v případě fúze společností s ručením omezeným.

Zvláštních ustanovení týkajících se odpovědnosti za škodu je v druhé části obchodního zákoníku samozřejmě mnohem více, nežli je výše uvedeno. Mým úkolem však není v této práci podat výklad ohledně každé z nich. Proto jsem uvedla jen ty, které mi připadaly nejzajímavější.

V.3

Zvláštní úprava odpovědnosti za škodu

v obecných ustanoveních o obchodně závazkových vztazích

I v třetí části obchodního zákoníku věnované obchodním závazkovým vztahům nalezneme některá zvláštní ustanovení odpovědnosti za škodu. Je jím například ustanovení § 268 stanoví povinnost osoby, která způsobila neplatnost právního úkonu, nahradit osobě, již byl právní úkon určen, tím způsobenou škodu. Zvláštnost této úpravy spočívá opět ve vymezení protiprávnosti a liberačního důvodu. „Protiprávním úkonem je způsobení neplatnosti právního úkonu.“³³ Liberačním důvodem je pak pouze vědomost druhé strany o neplatnosti právního úkonu. I v tomto případě se bude jednat stejně, jako je tomu v případě odpovědnosti za škodu dle obecné úpravy, o odpovědnost objektivní avšak s možností zprostit se odpovědnosti prokázáním existence výše uvedeného liberačního důvodu.

„ ... obchodní zákoník stanoví povinnost k náhradě škody i v případech, kdy škoda není způsobena porušením závazkové povinnosti nebo povinnosti stanovené obchodním zákoníkem. Tak je tomu v případě, že závazek dlužníka zanikl pro dodatečnou nemožnost plnění (§ 353) ...“³⁴ V tomto případě bude dlužník, jehož závazek zanikl pro dodatečnou nemožnost plnění, aniž by tato nemožnost musela být způsobena protiprávním úkonem, povinen nahradit věřiteli škodu, pokud v důsledku nemožnosti plnění vznikla. Pro možnost liberace se použije obecné ustanovení § 374. Zvláštnost této úpravy tak spočívá též v tom, že obecná úprava zde bude použita a to i přesto, že podmínka protiprávnosti zde naplněna nebyla.

V.4

Zvláštní úprava odpovědnosti za škodu u jednotlivých smluvních typů

Zvláštní úprava odpovědnosti za škodu je jistě uvedena u řady smluvních typů upravených obchodním zákoníkem. Já jsem si z nich vybrala zvláštní úpravu rozsahu náhrady škody dle smlouvy kupní (§ 469 a 470), zvláštní úpravy odpovědnosti za převzaté věci nebo dokumenty smlouvou o uložení věci (§ 521), smlouvou o skladování (§ 533), smlouvou mandátní (§ 570), smlouvou komisionářskou (§ 583), smlouvou zasilatelskou (§ 603) a smlouvou o přepravě věci (§ 622 a násl.) a v neposlední řadě též smlouvou o bankovním uložení věci.

³³ Pelikánová, I. – Komentář k obchodnímu zákoníku 3. díl, Linde, Praha 1996, str. 485

³⁴ Plíva, S. – Odpovědnost podnikatele za škodu podle obchodního zákoníku, Aspi 1992, Evid. číslo: 1996 (LIT)

Kupní smlouva

Přestože zvláště je v úpravě kupní smlouvy se vymezen pouze rozsah náhrady škody a nikoli podmínek její vzniku, alespoň okrajově bych se o ni chtěla v této části zmínit. Rozsah náhrady škody je totiž dle mého názoru spjat s druhou podmínkou vzniku odpovědnosti za škodu, tj. se vznikem škody, ohledně níž je přenesena důkazní povinnost na poškozeného.

Ustanovení § 469 a 470 přímo nazvaná - Zvláštní ustanovení o náhradě škody upravují situaci, kdy jedna strana od smlouvy odstoupila, zejména v důsledku prodlení strany druhé, a poté se jí podařilo uskutečnit náhradní prodej či koupi, a upravují rozsah náhrady škody. Pokud tedy k této situaci dojde, hradí se jako škoda rozdíl mezi cenou, která měla být zaplacená v původním obchodě a cenou, která je zaplacená v obchodě náhradním.

Pokud se náhradní obchod uskutečnit nepodaří, je základem pro určení výše škody rozdíl mezi cenou zboží, která měla být dle kupní smlouvy zaplacená, a cenou, za kterou se srovnatelné zboží prodávalo na trhu za obdobných podmínek. Obě ustanovení tak omezují rozsah náhrady škody, s tím, že nárok na náhradu zbylé škody tím není dotčen.

Smlouva o uložení věci

Úprava smlouvy o uložení věci obsahuje i zvláštní úpravu odpovědnosti za škodu, která se týká ne jen rozsahu její náhrady, ale i podmínek jejího vzniku. Uložitel odpovídá pouze za škodu, která byla opatrovateli způsobena uloženou věcí, nemohl-li ji opatrovatel odvrátit vynaložením péče uvedené v ustanovení § 517. Ke vzniku uložiteli odpovědnosti tak postačí způsobení škody uloženou věcí opatrovateli, aniž by k tomu bylo třeba protiprávního jednání, a neprokázání možnosti tuto škodu odvrátit, dbal-li by opatrovatel s přihlédnutím k povaze věci, aby tato škoda nevznikla.

V úpravě smlouvy o uložení věci nenalezneme zvláštní ustanovení, které by stanovilo uložiteli povinnost nahradit škodu, která vznikla opatrovateli v důsledku plnění jeho závazkové povinnosti věc opatrovat. Pro odpovědnost za tuto škodu tak bude v plném rozsahu použita úprava obecná.

Stejně tak bude opatrovatel za případnou škodu odpovídat podle ustanovení obecných. Zvláště je však upravena odpovědnost opatrovatele pro případ svěřeni opatrování věci třetí osobě. „Svěří-li opatrovatel opatrování věci třetí osobě v rozporu se smlouvou, přechází na opatrovatele nebezpečí škody na věci, které do té doby nesl uložitel. Míra jeho odpovědnosti pak bude často zahrnovat i odpovědnost za škodu způsobenou touto věcí.“³⁵ Svěřil-li by však

³⁵ Holub, M., Borovský, J., Pokorný, M., Hochman, J., Koblíha, I., Ondruš, R. – Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, Linde 2004, Praha, str.349

opatrovatel uloženou věc třetí osobě se souhlasem uložitele, bude odpovídat jako mandatář, k tomu viz níže.

Smlouva o skladování

Podobně jako opatrovatel i skladovatel opatruje věc, kterou převzal od ukladatele. Na rozdíl od smlouvy o uložení věci, v tomto případě se jedná o vztah úplatný. Ustanovení smlouvy o skladování obsahují zvláštní úpravu odpovědnosti skladovatele, ukladatel bude odpovídat podle ustanovení obecných. Zvláště jsou upraveny - protiprávní úkon, liberační důvod a rozsah náhrady škody. f

Skladovatel odpovídá podle zvláštních ustanovení pouze za škodu způsobenou na skladované věci, jinou škodu vzniklou porušením závazkové povinnosti je skladovatel povinen hradit dle obecné úpravy. Výše uvedená zvláštní odpovědnost skladovatele však nastane pouze, pokud škoda na věci vznikla v období, kdy měl skladovatel věc u sebe, a škodu nemohl odvrátit vynaložením odborné péče. Chce-li se tedy skladovatel odpovědnosti za škodu zprostit, je na něm, aby prokázal existenci liberačního důvodu, tj. že škodu nemohl odvrátit při vynaložení odborné péče.

Další liberační důvody, které upravuje § 533 odst. 2 a jejichž prokázáním se skladovatel může zprostit odpovědnosti, jsou následující:

- a) škoda byla způsobena ukladatelem nebo vlastníkem věci
- b) škoda byla způsobena vadou nebo přirozenou povahou uložené věci
- c) škoda byla způsobena vadným obalem, na který skladovatel ukladatele upozornil a toto upozornění zahrnul do potvrzení o převzetí věci

„Formulace liberačního důvodu nemůže být vykládána v rozporu s požadavkem odborné péče skladovatele.“³⁶ Proto dle mého názoru za škodu způsobenou vadou či přirozenou povahou věci či vadným obalem nebude skladovatel odpovídat pouze v případě, že mu nebyla známá (v případě vadnosti obalu kdy tato nebyla poznatelná), a ani mu nemohla být známá (poznatelná) při vynaložení odborné péče.

Ustanovení posledního odstavce § 533 pak obsahuje zvláštní úpravu zakročovací povinnosti, když stanoví skladovateli, pro případ, že vznikne škoda některým ze způsobu uvedeného v odst. 2, povinnost vynaložit odbornou péči k minimalizaci této škody. Neučinil-li by tak, byl by za tuto „následnou“ škodu odpovědný.

Zvláštní ustanovení o předcházení vzniku škod obsahuje ustanovení § 534 odst. 1. Písm.a) tohoto ustanovení umožňuje skladovateli od smlouvy odstoupit, hrozí-li mu

³⁶ Pelikánová, I. – Komentář k obchodnímu zákoníku 4.díl, Praha, Linde 1997, str. 491

v důsledku nebezpečnosti věci, kterou ukladatel před skladovatelem zatajil, značná škoda. Z uvedeného ustanovení vyplývá odpovědnost ukladatele za škodu vzniklou v důsledku výše uvedeného zatajení. Možnost skladovatele odstoupit od smlouvy, hrozí-li vznik podstatné škody na skladované věci a skladovatel nemůže tuto škodu odvrátit, stanoví písm. c) výše uvedeného ustanovení.

Mandátní smlouva

„Při mandátní smlouvě odpovídá mandatář (např. advokát, architekt ...) za škodu na věcech převzatých od mandanta k zařizení záležitosti a na věcech převzatých při jejím zařizování od třetích osob.“³⁷ Jak bylo uvedeno výše, obchodní zákoník stanoví povinnost k náhradě škody i v případech kdy k porušení povinnosti, ať už závazkové či jiné povinnosti stanovené obchodním zákoníkem nedošlo. Tak tomu může být i v tomto případě. Ke vzniku odpovědnosti zde totiž postačí, vznikne-li na věcech převzatých mandatářem od mandanta nebo od třetích osob při zařizování záležitosti škoda, přičemž není třeba dokazovat, že tato škoda byla způsobena protiprávním jednáním. Meze této odpovědnosti jsou dány jediným liberačním důvodem, kterým je nemožnost odvrácení škody vynaložením odborné péče. (Stejně se může zprostit odpovědnosti za škodu opatrovatel, svěřil-li uloženou věc do opatrování třetí osobě se souhlasem uložitеле). Nesmíme opomenout, že tato zvláštní úprava však postihuje pouze odpovědnost mandatáře za škodu vzniklou na věcech převzatých. Za případné další škody vzniklé porušením jeho povinnosti ze závazku bude mandatář odpovídat podle ustanovení obecných.

Smlouva komisionářská

Smlouvou komisionářskou se zavazuje komisionář, že za úplaty zařídí vlastním jménem pro komitenta na jeho účet určitou obchodní záležitost. Movité věci, které komitent komisionáři k uskutečnění této záležitosti předá, však zůstávají ve vlastnictví komitenta, až do doby jeho přechodu na třetí osobu. Je tedy třeba stanovit odpovědnost komisionáře za škodu vzniklou na těchto věcech. Vzhledem k podobnosti s úpravou smlouvy o skladování, řeší obchodní zákoník odpovědnost komisionáře odkazem na ustanovení smlouvy o skladování.

Smlouva zasílatelská

V souvislosti se zvláštní úpravou odpovědnosti za škodu u jednotlivých smluvních typů, je nejčastěji zmiňována smlouva zasílatelská, která obsahuje zvláštní úpravu protiprávnosti, liberačních důvodů a rozsahu náhrady škody.

³⁷ Holub, M., Borovský, J., Pokorný, M., Hochman, J., Koblíha, I., Ondruš, R. – Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, Linde, Praha 2004, str.352

Smlouvou zasílatelskou se zavazuje zasilatel příkazci, že mu vlastním jménem na jeho účet obstará za úplatu přepravu z určitého místa do jiného určitého místa. Jedná se o zvláštní typ smlouvy komisionářské a dle ustanovení § 609 se použijí její ustanovení podpůrně na zasílatelskou smlouvu.

Zvláštní úprava protiprávnosti spočívá opět v tom, že není vyžadována. Ke vzniku odpovědnosti tak opět postačí, vznikne-li na převzaté zásilce škoda. Zasilatel má možnost zprostit se této odpovědnosti, prokáže-li, že ji nemohl odvrátit při vynaložení odborné péče. Liberační důvod je zde tedy opět omezen pouze na nemožnost odvrácení škody ani při vynaložení odborné péče. „Pokud zasilatel sám provádí přepravu zásilky, odpovídá za škodu na zásilce stejně jako dopravce.“³⁸ Stejně jako skladovatel i zasilatel odpovídá dle této zvláštní úpravy pouze za škodu na převzatých věcech. Pro náhradu další škody, která může příkazci vzniknout, budou platit ustanovení obecná.

Otázka vynaložení odborné péče byla judikaturou řešena následovně: „Výtka, že zasilatel zanedbal při vykonávání příkazu mu daného nešetřiv obchodních zvyklostí, péči řádného obchodníka, není oprávněna, jestliže příkazce se stejným jeho postupem v dřívějších případech třeba jen mlčky souhlasil.“³⁹

Ohledně povinnosti prokázat jednotlivé podmínky vzniku odpovědnosti za škodu, rozhodl Nejvyšší soud, že povinnost prokázat splnění povinnosti s odbornou péčí je na zasilateli. „Podle § 603 odst. 2 je povinností zasilatele, aby sám prokázal, že své povinnosti splnil s odbornou péčí. To se může stát jen tak, že zasilatel vyloží jakým způsobem příkaz provedl, na soudu pak je, aby uvážil, zda jednal, jak mu bedlivost řádného obchodníka kázala. Kdyby se ukázalo, že porušil povinnost ze závazkového vztahu, je na zasilateli, aby prokázal, že škoda není s ním v souvislosti.“⁴⁰

V této souvislosti bych chtěla uvést ještě ustanovení § 604. To stanoví příkazci povinnost poskytnout zasilateli správné údaje o obsahu zásilky a jeho povaze, jakož i o jiných skutečnostech potřebných k uzavření smlouvy, a při nesplnění této povinnosti odpovědnost za škodu, která by tím zasilateli vznikla. Přestože toto ustanovení neuvádí žádnou zvláštní úpravu podmínek vzniku odpovědnosti za škodu „z formulace tohoto ustanovení, jakož i z povahy porušení povinnosti stanovené příkazci však je možné vyvozovat, že se nelze zprostit odpovědnosti za škodu důkazem, že porušení povinnosti bylo způsobeno okolnostmi

³⁸ Holub, M., Borovský, J., Pokorný, M., Hochman, J., Koblíha, I., Ondruš, R. – Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, Linde, Praha 2004, str.352

³⁹ Váž. 64 (z r. 1919)

⁴⁰ Váž. 6 299 (z R. 1926)

vylučujícími odpovědnost.“⁴¹ Bude se tedy de facto jednat o absolutní objektivní odpovědnost.

O případné škodě, která zásilce hrozí případně na zásilce již vznikla, ať už je za tuto škodu zasílatel odpovědný nebo ne, je zasílatel povinen podat příkazci zprávu, jinak odpovídá za další škodu tím příkazci vzniklou. Tato zvláštní úprava protiprávního úkonu, který zde spočívá v porušení oznamovací povinnosti, je obsažena v § 606 odst. 1. Vzhledem k citaci uvedené v předchozím odstavci, zřejmě ani v tomto případě nebude zasílateli dána možnost zprostit se odpovědnosti prokázáním existence okolností vylučujících protiprávnost dle § 374.

Smlouva o přepravě věci

Další významnou zvláštní úpravou odpovědnosti za škodu, ve které lze bezpochyby nalézt jistou podobnost s úpravou odpovědnosti za škodu ve smlouvě o skladování (zejm. s ustanovením § 533) ale i smlouvě zasílatelské, je smlouva o přepravě věci. Otázka závaznosti této zvláštní úpravy, která je obsažena zejména v ustanovení § 622, pro smluvní strany však není tak jednoduchá, jak by se mohlo na první pohled zdát. Přestože ustanovení § 622 vymezující odpovědnost dopravce za škodu na zásilce, jsou z větší části obchodním zákoníkem považována za dispozitivní, o dispozitivnost tak, jak ji známe, se v tomto případě jednat nebude. Vzhledem ke kogentnosti posledního odstavce výše zmíněného paragrafu se dispozitivnost odstavců předchozích ve značné míře limituje. Je totiž možné odchýlit se od nich pouze v tom směru, že dohoda smluvních stran bude pro dopravce znamenat přísnější režim odpovědnosti.

Podle prvního odstavce § 622, bude dopravce odpovědný za škodu na zásilce, která na zásilce vznikla v době od jejího převzetí do jejího odevzdání, nemohl-li dopravce škodu při vynaložení odborné péče odvrátit. „Podmínky dopravcovy odpovědnosti musí prokázat poškozená strana (odesílatel nebo příjemce). Dle § 622 odst. 1 ObchZ stačí ke vzniku dopravcovy odpovědnosti za škodu na zásilce, prokáže-li odesílatel převzetí zásilky dopravcem k přepravě, škodu na zásilce (její zničení, znehodnocení, poškození nebo ztrátu) a vzniku uvedené škody v době od převzetí zásilky dopravcem do jejího vydání příjemci.“⁴² Není přitom třeba zjišťovat, zda škoda byla způsobena porušením dopravcoví povinnosti. Prokázat existenci liberačního důvodu, tedy nemožnost škodu odvrátit ani při vynaložení dopravcovy odborné péče či důvodů uvedených níže, zůstává však stále na dopravci. Rozsah

⁴¹ Štenglová, Pliva, Tomsa a kol. - Obchodní zákoník komentář, 11. vydání, C.H.Beck, Praha 2006, str.1301

⁴² Holub, M., Borovský, J., Pokorný, M., Hochman, J., Koblíha, I., Ondruš, R. - Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, Praha, Linde 2004, str.353

náhrady škody dle zvláštní úpravy je stejně jako u smlouvy zasílatelské omezen na škodu na zásilce.

Další liberační důvody uvádí druhý odstavec § 622. Podobně jako skladovatel, ani dopravce nebude odpovědný za škodu na zásilce, prokáže-li, že škoda byla způsobena odesílatelem, příjemcem nebo vlastníkem zásilky, vadou nebo přirozenou povahou zásilky nebo vadným obalem. Avšak pro případ, že vznikne škoda z důvodů uvedených v druhém odstavci, dopravce je přesto povinen vynaložit odbornou péči, aby výsledná škoda byla co nejmenší. Za škodu vzniklou porušením výše uvedené dopravní povinnosti by dopravce odpovídal podle ustanovení obecných.

Otázkami liberačních důvodů se zabýval i Nejvyšší soud a stanovil následující: „Liberační důvod podle §622 odst. 2 písm.b) obch.z. lze uplatnit jen u škod vzniklých na zboží jeho přirozenou vlastní povahou, nikoli však u škod vzniklých přirozenou povahou cizího zboží, jež bylo v témž voze naloženo. Samovznícení fosforu v témž voze, nelze pokládati za vyšší moc.“⁴³

Úprava přepravních řádů v některých ustanoveních zužuje dopravní odpovědnost. Jejich použití však ustanovení § 773 vylučuje, neboť jsou v rozporu s kogentním ustanovením § 622 odst. 4. V rozporu však nejsou ustanovení dopravní odpovědnost rozšiřující, ale těch asi příliš mnoho v přepravních řádech nenalezneme.

Podobu se smlouvou zasílatelskou shledávám v ustanoveních § 623 a 626. Ta stanoví oznamovací povinnost dopravce o vzniknuvší škodě na zásilce a také povinnost, hrozí-li zásilce škoda podstatná a není-li možno vyžádat si pokyny odesílatele, zásilku prodat vhodným způsobem a na účet odesílatele. Za škodu vzniklou nesplněním výše uvedených povinností bude dopravce odpovídat opět podle ustanovení obecných. Stejně tak bude odpovídat odesílatel za škodu, která vznikne dopravci tím, že nesplnil svoji povinnost stanovenou v § 626 a neposkytl dopravci správné údaje o obsahu zásilky a jeho povaze. Otázkou zůstává, zda se bude v těchto případech jednat o absolutní objektivní odpovědnost, či zda bude odesílateli dána možnost zprostit se odpovědnosti prokázáním existence některé z okolností vylučující odpovědnost dle § 374. Budeme-li vycházet z výkladu docenta Plívy k § 604, nezbyvá nám, než se přiklonit k názoru, že i v tomto případě půjde o absolutní objektivní odpovědnost.

Stejně jako v předchozích smluvních úpravách i „... odesílateli může vzniknout i právo na náhradu další škody vzniklé porušením povinnosti dopravce, avšak tato odpovědnost

⁴³ Váž. 4 688 (z r. 1925)

by se řídila ustanoveními § 373 an. ObchZ, musely by tedy být splněny tam stanovené předpoklady vzniku odpovědnosti.“⁴⁴

Smlouva o bankovním uložení věci

Smlouva o bankovním uložení věci obsahující zvláštní úpravu protiprávnosti a liberačního důvodu je poslední smluvní úpravou, které se v této části budu věnovat.

Touto smlouvou se banka zavazuje převzít určité věci, mimo cenných papírů, aby je za úplatu uložila a spravovala. Otázka odpovědnosti za škodu je řešena v ustanoveních § 704, ten na rozdíl od výše uvedených smluvních typů, neomezuje rozsah odpovědnosti pouze na škodu na věcech uložených, ale stanoví, že banka odpovídá za škodu způsobenou složiteli ztrátou, zničením nebo poškozením předmětu uložení. Ani pro vznik odpovědnosti banky tedy není třeba jejího protiprávního úkonu, stačí vznikne-li ztrátou, zničením nebo poškozením předmětu uložení složiteli škoda. Opět je připuštěna liberace, nebylo-li možno škodu odvrátit při vynaložením odborné péče. „Citovaná úprava vyjadřuje objektivní odpovědnost banky za výsledek.“⁴⁵

⁴⁴ Pelikánová, I. – Komentář k obchodnímu zákoníku 5.díl, Linde, Praha 1999, str. 267

⁴⁵ Holub, M., Borovský, J., Pokorný, M., Hochman, J., Koblíha, I., Ondruš, R. – Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, Linde, Praha 2004, str.354

Kapitola VI.

ROZDÍLY V ÚPRAVĚ ODPOVĚDNOSTI ZA ŠKODU

PODLE ZÁKONÍKU OBCHODNÍHO A ZÁKONÍKU OBČANSKÉHO

Před úplným závěrem této práce bych chtěla alespoň rámcově podtrhnout základní rozdíly v úpravě odpovědnosti za škodu obsažené v občanském zákoníku a úpravě odpovědnosti za škodu obsažené v zákoníku obchodním. Nežli však začnu vyjmenovávat jednotlivé rozdíly, jen velmi stručně se pokusím shrnout úpravu odpovědnosti a škodu občanského zákoníku, neboť si myslím, že porovnání obou úprav a následné vymezení jednotlivých rozdílů bude poté jednodušší.

VI.1

Odpovědnost za škodu v režimu občanského zákoníku

Úpravu odpovědnosti za škodu uvádí občanský zákoník především v § 420 až 450, přičemž povinnost hrozícím škodám předcházet, které s odpovědností za škodu bezesporu úzce souvisí, je vymezena v ustanovení § 415 až 419. „Tato úprava plní vzhledem k postavení občanského zákoníku v systému soukromého práva funkci obecné právní úpravy odpovědnosti za škodu pro celé soukromé právo, pokud určitá zvláštní (speciální) soukromoprávní úprava odpovědnosti za škodu nestanoví něco jiného.“⁴⁶ Podobně jako v zákoníku obchodním, i v zákoníku občanském je obsažena zvláštní úprava odpovědnosti za škodu v úpravách jednotlivých smluv, zdaleka však ne v tak hojném počtu.

Úprava odpovědnosti za škodu je v občanském zákoníku rozdělena na odpovědnost obecnou a odpovědnost ve zvláštních případech. Rozsah a způsob náhrady škody je však pro oba případy odpovědnosti za škodu upraven shodně. Z logiky věci pak vyplývá, že nebude-li se jednat o odpovědnost zvláštní, bude použita úprava obecná.

Občanský zákoník ke vzniku odpovědnosti za škodu vyžaduje porušení právní povinnosti, vznik škody, existenci příčinné souvislosti mezi porušením právní povinnosti a škodou, ale také zavinění, k tomu viz dále. Přičemž důkazní břemeno ohledně porušení právní povinnosti, vzniku škody a příčinné souvislosti nese poškozený.

Jak bylo uvedeno v části I.1, je-li ke vzniku odpovědnosti třeba zavinění, jedná se o odpovědnost subjektivní. Současná občanskoprávní úprava je postavena na presumpci zavinění, která ve své podstatě přenáší procesní důkazní břemeno ohledně zavinění na stranu škůdce, neboť nevědomá nedbalost (a právě jen ta) je presumována.

⁴⁶ Holub, M., Fiala, J., Bičovský J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a novou literaturou, 9. vydání, Linde, Praha 2003, str. 287

V obchodním zákoníku se lze odpovědnosti zprostit za pomoci okolností vylučujících protiprávnost. V občanskoprávní úpravě by bylo vhodnější mluvit o okolnostech vylučujících zavinění. K těmto okolnostem patří výkon práva nebo plnění povinnosti, svépomocné jednání, jednání v krajní nouzi nebo nutné obraně a svolení poškozeného. Důkazní břemeno ohledně okolností vylučujících protiprávnost úkonu nese škůdce.

VI.2

Obecný pohled

Úpravy občanského i obchodního zákoníku mají mnoho společného, zároveň však obsahují významné odlišnosti.

Úprava odpovědnosti za škodu v občanském zákoníku totiž pojednává o konkrétních principech, na kterých je založena právní úprava odpovědnosti za škodu a dále o způsobu a rozsahu náhrady škody. V úpravě obchodního práva však chybí konkrétní typizace škod podle mechanismu jejich vzniku, jak je tomu v zákoníku občanském. „Z tohoto pohledu tedy obchodní zákoník nerozlišuje ve svém pojednání o problematice škody, například obecnou odpovědnost a zvláštní druhy odpovědnosti za škodu tak, jak je tomu v zákoníku občanském.“

47

Obchodní zákoník však vedle obecné odpovědnosti za škodu obsahuje celou řadu ustanovení zvláštní odpovědnosti za škodu, k tomu viz kapitola V.

Vztah mezi oběma úpravami je takový, že obchodní zákoník je *lex specialis* k zákoníku občanskému. Z ustanovení § 1 odst. 2 obchodního zákoníku vyplývá subsidiarita právní úpravy obsažené v občanském zákoníku. Takže není-li konkrétní úprava obsažena v zákoníku obchodním, budeme otázku řešit podle ustanoveních zákoníku občanského.

Dalším rozdílem je závaznost obou úprav. Zatímco ustanovení zákoníku občanského jsou ustanoveními vesměs kogentními, v zákoníku obchodním je to přesně naopak. Ze čtrnácti paragrafů tvořících obecnou úpravu odpovědnosti za škodu, jsou pouhé čtyři z nich kogentní. Užití občanskoprávní úpravy je v případě těchto kogentních ustanovení vyloučeno.

Po novele obchodního zákoníku účinné od 1.1.2001 může porušení povinností ze smluv upravených jen v občanském zákoníku vést vzhledem k nově formulovanému ustanovení § 261 odst. 6 k odpovědnosti za škodu podle zákoníku obchodního.

Podmínky vzniku odpovědnosti za škodu jsou pojímány v obou úpravách obdobně. Nalezneme zde však dva základní rozdíly. Jelikož je odpovědnost za škodu v rámci obchodního práva objektivní, chybí v úpravě obchodního zákoníku předpoklad zavinění. Tím

⁴⁷ Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P. Kurz obchodního práva. Obchodní závazky, 3. vydání, C. H. Beck, Praha 2003, str. 110

druhým výrazným rozdílem je naopak předpoklad, který v občanském právu není obecně považován za nutný. Tímto předpokladem je předvídatelnost vzniku škody jakožto důsledku protiprávnosti.⁴⁸

VI.3

Protiprávní úkon

První odlišnost mezi jednotlivými úpravami je uvedena hned u první podmínky vzniku odpovědnosti za škodu.

Aby se jednalo o protiprávní úkon podle zákoníku občanského, je třeba, aby byla subjektem porušena povinnost, jež mu byla uložena, ať už právními předpisy, smlouvou nebo na základě jiných právních skutečností. Ne vždy se pro vznik odpovědnosti vyžaduje, aby protiprávní úkon učinila osoba odpovědná. Bude totiž odpovídat stejně i v případě, že protiprávní úkon učiní osoba, jež osoba odpovědná použila ke své činnosti.

Naproti tomu obchodní zákoník koncipuje protiprávní úkon úžeji. Budeme-li vycházet striktně ze znění § 373 tak se za protiprávní úkon považuje pouze porušení povinnosti ze závazkového vztahu. Ustanovení § 757 rozšiřuje působnost § 373 i na porušení jakékoli povinnosti, tedy i jiné nežli povinnosti ze závazkového vztahu, stanovené obchodním zákoníkem a případně i obchodními zvyklostmi. V tomto případě mluvíme o tzv. mimozávazkové odpovědnosti.

VI.4

Vznik škody

Pojetí škody je v obou právních úpravách v podstatě totožné. Vychází z koncepce škody, která byla vytvořena již v římském právu a v novověku byla dotvářena judikáty.

Úprava obchodněprávní snad jen dává jistou alternativu v případě náhrady ušlého zisku. Umožňuje totiž, aby se poškozený domáhal ušlého zisku, kterého se zpravidla v poctivém obchodním styku za podmínek obdobných porušené smlouvě v okruhu podnikání, v němž poškozený podniká dosahuje, tzv. zisku obvyklého.

Co se týče důkazního břemene prokázání vzniku škody a jejího rozsahu, nese jej v obou úpravách poškozený, přičemž nezáleží, zda jde o škodu skutečnou nebo skutečný zisk.

Podstatný rozdíl však je možné spatřovat v úpravě rozsahu náhrady škody. Dle občanskoprávní úpravy se totiž hradí skutečná škoda a to, co poškozenému ušlo (ušlý zisk). I v obchodním zákoníku se hradí skutečná škoda a ušlý zisk, avšak za podmínky, že jejich rozsah nesmí větší, než-li povinná strana v době vzniku závazku předvíдалa, nebo jež bylo

⁴⁸ Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P. Kurz obchodního práva. Obchodní závazky, 3. vydání, C. H. Beck, Praha 2003, str. 114

možno v době vzniku závazku povinnou stranou jako možný důsledek porušení její povinnosti, předvídat s přihlédnutím ke skutečnostem, jež v uvedené době povinná strana znala nebo při obvyklé péči znát měla. K pojmu předvídatelnosti blíže v části VI.6.

VI.5

Příčinná souvislost

Příčinná souvislost je další podmínkou, kterou pro vznik odpovědnosti za škodu vyžadují obě úpravy. „Příčinnou souvislostí (kauzální nexus) rozumíme požadavek, aby mezi protiprávním úkonem (resp. právně relevantní skutečností) a vznikem škody byl vztah příčiny a následku.“⁴⁹ Přestože se jedná o výklad příčinné souvislosti nutné pro vznik občanskoprávní odpovědnosti, můžeme jej vztáhnout i na vznik odpovědnosti obchodněprávní.

VI.6

Předvídatelnost nebo zavinění

Ještě před tím, nežli začnu rozebírat vztah obou výše uvedených pojmů, ráda bych se nejprve alespoň okrajově věnovala samotnému pojmu zavinění. Zmínku o něm nalezneme již v kapitole I. Tam jsem však o tomto institutu hovořila pouze jako o jedné z podmínek vzniku subjektivní odpovědnosti.

Zavinění „bývá definováno jako psychický stav škůdce k vlastnímu protiprávnímu jednání a ke škodě.“⁵⁰ Prvky tvořící zavinění jsou prvek vědění a prvek volní. Právě podle „stupně“ těchto prvků, rozlišuje dvě základní formy zavinění, a to úmysl a nedbalost. Tyto lze dále dělit na úmysl přímý a nepřímý a nedbalost vědomou a nevědomou. Charakteristiky jednotlivých druhů jsou následující:

<u>úmysl přímý</u>	- jednající chtěl způsobit škodu
<u>úmysl nepřímý</u>	- jednající věděl, že může škodu způsobit, a pro případ, že ji způsobí s tím byl srozuměn
<u>nedbalost vědomá</u>	- jednající škodu způsobit nechtěl, avšak věděl, že ji způsobit může a bez přiměřených důvodů spoléhal, že ji nezpůsobí
<u>nedbalost nevědomá</u>	- jednající škodu způsobit nechtěl a ani nevěděl, že ji může způsobit, avšak vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům o tom vědět měla mohl

Občanský zákoník je založen na principu presumovaného zavinění, avšak pouze ve formě nedbalosti, proto, vyžaduje-li se ke vzniku odpovědnosti úmysl, musí jej opět prokázat poškozený.

⁴⁹ Holub, M., Fiala, J., Bičovský J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a novou literaturou, Linde, Praha 2003, str. 296

⁵⁰ Holub, M., Borovský, J., Pokorný, M., Hochman, J., Koblíha, I., Ondruš, R. – Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, Linde, Praha 2004, str.20

Institut předvídatelnosti, je obvykle chápán jako institut změkčující dopad objektivní odpovědnosti, je-li nezbytnou podmínkou pro vznik odpovědnosti. Další významnou funkcí, kterou předvídatelnost dozajista plní, je omezení rozsahu náhrady škody.

Nemůžeme však nalézt jistou shodu pojetí předvídatelnosti s pojetím zavinění? Vždyť ustanovení § 379 obchodního zákoníku uvádí: „Nenahrazuje se škoda, jež převyšuje škodu, kterou v době vzniku závazkového vztahu povinná strana jako možný důsledek porušení své povinnosti *předvíдала nebo kterou bylo možno předvídat* s přihlédnutím ke skutečnostem, jež v uvedené době znala nebo znát měla při obvyklé péči“ O nevědomou nedbalost, jednu z forem zavinění, se jedná, jestliže subjekt nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům *vědět měl a mohl*. Do jaké míry lze pojmy *předvíдала nebo kterou bylo možno předvídat* a *vědět měl a mohl*, považovat za shodné nechám na Vašem uvážení, avšak dle mého názoru, jistou podobnost mezi nimi zcela určitě spatřovat lze.

Pojem předvídatelnosti je uveden též v ustanovení § 374 obchodního zákoníku, který vymezuje okolnosti vylučující odpovědnost. Mezi podmínky, které musí překážka, aby mohla být považována za okolnost vylučující protiprávnost, splňovat, je též ta, že vznikla nezávisle na vůli povinné strany a povinná strana překážku v době vzniku závazku nepředvíдала. Jak je uvedeno výše, nevědomou nedbalostí rozumíme stav, kdy odpovědný nevěděl, že může svým jednáním způsobit porušení právní povinnosti, ač o tom vzhledem k okolnostem vědět měl. Jestliže opět porovnáme jednotlivé výrazy tedy: odpovědný „nevěděl“ a „nastala nezávisle na vůli“ a „vědět měl“ a „nepředvídatelná“, jsem toho názoru, že možnosti vyvinění, tj. exkulpace, v případě subjektivní odpovědnosti v právu občanském a liberační důvody v právu obchodním jsou z hlediska požadavků na subjektivní stránku stejné. Pokud povinný vědět měl, pak jistě bylo možno vznik překážky předvídat, pokud vědět neměl, pak se dá stěží dokazovat předvídatelnost dané překážky.

<u>Existence překážky</u> při objektivní odpovědnosti	<u>Zavinění</u> při subjektivní odpovědnosti
nastala nezávisle na vůli povinné strany	nevěděl, že svým jednáním může porušení či ohrožení způsobit
v době vzniku závazku nebylo možno překážku předvídat	vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům o tom vědět měl a mohl

Ani v nejmenším netvrdím, že by obě formy odpovědnosti byly totožné. Už z toho pohledu, že zatímco při exkulpaci odpovědnost za škodu sice vznikla, avšak povinný subjekt se zproští povinnosti nahradit škodu, při liberaci odpovědnost za škodu vlastně vůbec nevznikne.

VI.7

Okolnosti vylučující odpovědnost

Poslední podmínkou, která je vyžadována pro vznik odpovědnosti za škodu, a to jak zákoníkem občanským tak zákoníkem obchodním je, že zde nejsou dány okolnosti vylučující protiprávnost. V souvislosti s podmínkou zavinění o nich byla zmínka výše, tato část uvádí, co vše občanský a obchodní zákoník za okolnost vylučující protiprávnost považuje.

Obchodní zákoník stanoví, že za okolnosti vylučující odpovědnost se považuje překážka, jež nastala nezávisle na vůli povinné strany a brání jí ve splnění její povinnosti, jestliže nelze rozumně předpokládat, že by povinná strana tuto překážku nebo její následky odvrátila nebo překonala, a dále, že by v době vzniku závazku tuto překážku předvíдалa. Překážka nesmí vzniknout v době, kdy povinná strana byla v prodlení s plněním své povinnosti, nebo nesmí vzniknout z jejich hospodářských poměrů a účinky této překážky pouze na dobu, dokud trvá překážka. Je třeba aby všechny výše uvedené podmínky byly splněny současně.

Okolnosti vylučující protiprávnost v občanské zákoníku jsou koncipovány poněkud odlišně. „... jsou dány tehdy, jestliže právní řád určité úkony povoluje nebo dokonce přikazuje provést.“⁵¹ Okolnostmi vylučující protiprávnost jsou tedy:

- svémoc
- plnění povinnosti
- výkon práva
- jednání v nutné obraně
- jednání v krajní nouzi
- souhlas poškozeného

Nebudu se zde věnovat charakteristice jednotlivých okolností, neboť to není tématem mé práce, avšak je třeba si uvědomit, že vzhledem k možnosti subsidiárního použití občanského zákoníku, je možné, že některé z výše uvedených okolností, bude za určitých podmínek možno použít i na vztahy obchodněprávní.

⁵¹ Holub, M., Borovský, J., Pokorný, M., Hochman, J., Koblíha, I., Ondruš, R. – Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, Linde, Praha 2004 str.20

ZÁVĚR

Závěrem této práce bych se chtěla pokusit nejen o její shrnutí, ale zároveň o nastínění možnosti řešení otázek, ohledně nichž v odborných kruzích panují rozpory, a způsobu, kterým jsou tyto rozpory řešeny v návrhu nového občanského zákoníku, jehož úprava odpovědnosti za škodu by v případě jeho přijetí platila i pro oblast práva obchodního.

Práce je koncipována tak, že nejprve objasňuje základní pojmy, neboť objasnění termínů, které celou práci prostupují přispěje k tomu, že následná orientace v jednotlivých kapitolách bude co možná nejjednodušší. K této formě jsem přistoupila, přestože problematika odpovědnosti za škodu je jistě oblastí právní úpravy, se kterou se každý během svého života setká, avšak stále zůstává jednou z nejobtížnějších a nejrozmanitějších otázek právní teorie. Základními pojmy, které vymezovala první kapitola, byly právní odpovědnost a škoda.

Druhá kapitola, která se věnovala obecné odpovědnosti za škodu a dotýkala též principu prevence, jehož úpravu nalezneme jak v zákoníku občanském tak též v zákoníku obchodním a který vychází z klasické zásady *neminem laedere*. Návrh nového občanského zákoníku práva obecnou prevenční povinnost kodifikovanou v občanském zákoníku přejímá a doplňuje ji v současnosti v obchodním zákoníku upravenou notifikační povinností škůdce. Ta má zajistit poškozenému možnost, aby sám mohl učinit opatření minimalizujícímu dopad škodné události do jeho majetkové sféry.

Jednotlivým podmínkám vzniku odpovědnosti za škodu podle obchodního zákoníku, kterými jsou: porušení povinnosti ze závazkového vztahu nebo povinnosti stanovené obchodním zákoníkem, vznik škody, příčinná souvislost (kauzální nexus) mezi porušením povinnosti a vznikem škody, předvídatelnost a neexistence okolnosti vylučující odpovědnost; byla věnována kapitola třetí. Na rozdíl od obecné subjektivní úpravy odpovědnosti za škodu v občanském zákoníku, je obecná úprava náhrady škody v obchodním zákoníku postaven na principu objektivní odpovědnosti s připuštěním liberačních důvodů a mezi podmínky vzniku odpovědnosti za škodu obchodní zákoník tak neřadí podmínku zavinění. Tuto rozdílnost dvou základních úprav soukromého práva se snaží návrh nového občanského zákoníku řešit koncepcí subjektivní odpovědnosti s presumovaným nedbalostním zaviněním, přičemž ona nedbalost se v případě smluvní odpovědnosti blíží spíše koncepci objektivní odpovědnosti s možností liberace.

Část kapitoly třetí věnující se škodě, zmiňovala též dva rozdílné názory týkající se limitace náhrady škody. Návrh nového občanského zákoníku řeší limitaci náhrady škody tak, že speciálně vylučuje možnost platně se zprostit povinnosti hradit škodu individuálním

prohlášením samotného škůdce, stanoví neplatnost ujednání předem omezující nebo vylučující náhradu škody pokud se jedná o škodu způsobenou úmyslně, z hrubé nedbalosti, anebo škodu na přirozených právech člověka, ale hlavně stanoví, že předem vůči slabší straně nelze vůbec platně omezit nebo vyloučit povinnost hradit škodu. Myslím si však, že ani tato úprava rozpory mezi zastánci obou názorů nevyřeší. Bylo by pravděpodobně vhodné, stanovit určité oblasti, ve kterých by omezení rozsahu náhrady škody nebylo přípustné vůbec a případně v těchto případech stanovit povinnost pojistit potenciální škodu. Ve vztahu ke smluvní pokutě by měla být stanovena možnost požadovat náhradu škody smluvní pokutu převyšující i bez zvláštního smluvního ujednání, neboť ujednání o smluvní pokutě je de facto limitací náhrady škody a to třeba i škody způsobené úmyslně. Zvážena by měla být též možnost vyloučit sjednání limitace náhrady škody ve smlouvách adhezních.

Je-li za škodu odpovědno více subjektů, budou za ni odpovídat společně a nerozdílně, přičemž poškozený může náhradu celé škody uplatňovat po kterémkoli z těchto odpovědných subjektů s tím, že k vzájemnému vyrovnání odpovědných subjektů dojde podle rozsahu odpovědnosti každého z nich. Škodu nebo její poměrnou část, kterou způsobil poškozený si nese sám poškozený. Odpovědnost za škodu způsobenou třetí osobou nastupuje zejména, pokud je ke splnění závazkové povinnosti potřeba jistá zvláštní schopnost či odbornost a povinný subjekt tuto zvláštní schopnost či odbornost nemá. V těchto případech si zpravidla povinné subjekty přibírají ke splnění své povinnosti třetí stranu a přebírají tak na sebe odpovědnost za škodu touto třetí osobou způsobenou. Případy odpovědnosti více osob či spoluodpovědnost poškozeného řeší kapitola IV.

Kapitola V. uvádí, že v obchodním zákoníku vedle obecné úpravy odpovědnosti za škodu je obsažena též úprava zvláštní. Ta v některých případech zvláštně upravuje rozsah náhrady škody, jinde pak stanoví rozdílné podmínky vzniku odpovědnosti za škodu pro ten který případ. Podmínkami, které zvláštní úprava vymezuje nejčastěji, jsou protiprávnost a okolnosti vylučující odpovědnost. V některých případech dokonce ani ke vzniku odpovědnosti za škodu protiprávnost nevyžaduje. Možnost zprostit se odpovědnosti za škodu v případě, že škodu nešlo odvrátit při vynaložení odborné péče uvádí například úprava smlouvy o skladování či smlouvy zasilatelské.

Vzhledem k vzájemnému vztahu zákoníku obchodního a zákoníku občanského je závěrečná kapitola věnována porovnání jejich úprav odpovědnosti za škodu. Kromě odlišností v uspořádání obou úprav spočívá hlavní rozdíl v tom, že zatímco úprava občanskoprávní je založena na principu subjektivním, úprava obchodněprávní je založena na principu objektivním s připuštěním liberačních důvodů. Kapitola VI. též porovnávala do jaké míry jsou

shodné pojmy subjektivní odpovědnosti s presumovaným zaviněním ve formě nevědomé nedbalosti a objektivní odpovědnosti s připuštěním liberačních důvodů. O tom, že jsou si oba pojmy velmi blízké svědčí i návrh nového občanského zákoníku, který sice vychází ze subjektivního pojetí a presumuje zavinění ve formě nedbalosti, avšak právě onu nedbalost v případech porušení mimosmluvní povinnosti vykládá poněkud odlišně od nedbalosti v případech porušení povinnosti smluvní, kdy je nedbalost spojena i se situací, kdy škůdce porušil povinnost, protože mu v jejím splnění zabránila překážka, kterou alespoň měl a mohl předvídat a odstranit.

Přestože jsem si vědoma toho, že některé otázky v této práci řešené by si zasloužily více pozornosti, domnívám se cíl této práce byl splněn.

SEZNAM LITERATURY

Knihy:

- Bejček, J.**
Obchodní závazky (Obecná úprava a kupní smlouva), Brno: Masarykova univerzita v Brně 1994
- Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P.**
Kurz obchodního práva. Obchodní závazky, Praha, C. H. Beck, 2003
- Brejcha, A.**
Odpovědnost v soukromém a veřejném právu, Praha, Codex Bohemia 2000
- Boguszak, J., Čapek, J., Berlích, 2 A.**
Teorie práva, Praha, EUROLEX Bohemia 2001
- Dědič J., a kol.**
Obchodní zákoník komentář, Polygon 2002
- Eliáš, K., Dvořák, T. a kol.**
Obchodní zákoník, praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900, Praha, Linde, 2006
- Holub, M., Borovský, J., Pokorný, M., Hochman, J., Koblíha, I., Ondruš, R.**
Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, Praha, Linde 2004
- Holub, M., Fiala, J., Bičovský J.**
Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a novou literaturou, Praha, Linde, 2003,
- Knappová, M.**
Povinnost a odpovědnost v občanském právu, Praha, EUROLEX Bohemia 2003
Občanské právo hmotné 2, Praha, Aspi 2002
- Nesnídal, J.**
Obchodní zákoník s komentářem, Český Těšín, Poradce 2002
- Pelikánová, I.**
Obchodní právo I.díl, Praha, Aspi 2005
Komentář k obchodnímu zákoníku 1. díl, 3 vydání, Praha, Linde 2003
Komentář k obchodnímu zákoníku 2. díl, , Praha, Linde 1995
Komentář k obchodnímu zákoníku 3. díl, , Praha, Linde 1996
Komentář k obchodnímu zákoníku 4. díl, , Praha, Linde 1997
Komentář k obchodnímu zákoníku 5. díl, , Praha, Linde 1999
- Plíva, S.**
Obchodně závazkové vztahy, Praha, Aspi 2006
- Štenglová I., Plíva, S., Tomsa, M., a kol**
Obchodní zákoník: komentář, 11. vydání, Praha, C.H. Beck 2006
- Švarc, Z., Kalinová, M., Kotoučová J.**
Obchodní právo - obchodní závazkové vztahy, Praha, Vysoká škola ekonomická 1993

Elektronický zdroj:

- Bejček, J.**
Odpovědnost za škodu v obchodních vztazích, Aspi 1993, Evidenční číslo: 2764 (LIT)
- Horáček, V.**
Vyloučení odpovědnosti za škodu v obchodním právu, Aspi 1997, Evidenční číslo: 7574 (LIT)

Chalupa, L.

Souběh nároků z odpovědnosti za vady a náhrada škody v režimu obchodního zákoníku, Aspi 2002, Evidenční číslo: 26716 (LIT)

Chalupa, R.

Náhrada škody, Aspi 1993, Evidenční číslo: 2269 – 2272 (LIT)

Marek, K.

K limitaci náhrady škody a smluvním pokutám, Aspi 2005, Evidenční číslo: 26995 (LIT)

Pliva, S.

Odpovědnost podnikatele za škodu podle obchodního zákoníku, Aspi 1992, Evidenční číslo: 1996 (LIT)

Návrh nového občanského zákoníku: www.justice.cz

Soudní rozhodnutí:

Nejvyšší soudy ČSR, ČSSR a ČR :

JC 66/2005, řadové číslo R 55/77, řadové číslo R 56/2004, řadové číslo R 4/74, II Odon 15/96, 25 Cdo 38/2000, II Odon 15/96, řadové číslo R 7/79, Cdo 1946/2000, 25 Cdo 562/99, C 1025/2002, řadové číslo R 177/55, 29 Cdo 2001/1999, 29 Cdo 1162/1999

POUŽITÉ ZKRATKY

- Váž. Sbíрка rozhodnutí Nejvyššího soudu (ročníky 1918 až 1938) – tzv. Vážného sbírka
Úř.sb. Sbíрка rozhodnutí Nejvyššího soudu (ročníky 1939 až 1949)
HP Hospodářské právo (od r. 1991 Hospodářství a právo)
Práv. Právník